

Z historie snah o českou archeologickou terminologii

Karel Sklenář

„Žádný pojem nelze pochopit jinak než pomocí jeho historie.“
Auguste Comte

Přínejmenším od 19. století je jedním ze základních atributů vědy pevná a jednotná oborová terminologie, zajišťující vzájemné dorozumění, „o čem je řeč“, umožňující či usnadňující výuku oboru, překládání do a z cizích jazyků, počítačové zpracování. Společenské obory jsou v tomto směru v nevýhodě proti přírodním vědám, které mají mnohem lepší předpoklady pro systematiku, a proto také dospěly v tomto směru mnohem dále než vědy společenské. Archeologie je jedním z těch oborů, v nichž byl proces sjednocení terminologie několikrát z různých důvodů a různých iniciativ započat, ale nikdy nedokončen a nebyli (nejsou?) výjimkou ani odborníci ze zásady nerespektující návrhy jiných a razící svou vlastní terminologií. Na části pojmů tak existuje obecná shoda, jindy se podle užitých termínů dá poznat autor. Že to není ideální stav, věděli už mnozí před námi, a o co se v tomto směru snažili, stopuje následující článek.

Už brzy po počátcích konsolidace češtiny jako moderního jazyka se v okruhu obrozeneckých filologů a odborníků kolem Josefa Jungmanna, ambiciózně přemýšlejících o české encyklopedii, vzrůstalo přesvědčení, že je třeba vytvořit i novodobé české názvosloví jednotlivých věd, má-li jazyk být plnohodnotný a moderní a má-li sloužit národnímu školství, popularizaci (tedy i demokratizaci) vědy a národní emancipaci obecně.¹ Měli ovšem na mysli především vědy přírodní včetně lékařství a obory technické, archeologie jako začínající malý obor, separovaný i od historie, je příliš netížila; ostatně, jako v mnoha jiných oborech, i v archeologii se až skoro do poloviny 19. století odborně (pokud vůbec) publikovalo převážně německy a české texty byly zaměřeny spíše populárně.

Terminologické snahy započal hned první český vědecký časopis Krok, „veřejný spis všenaучný“ pod redakcí přírodovědce J. S. Presla, jenž tu sám vymezoval jak potřebnost, tak i určité zásady pro tvorbu novočeské terminologie, byť šlo ovšem o přírodovědu (*Presl 1821, 67–69*). „*Jměme se tedy k veřejnému mateřskou mluvou vědomeckému zpytování a promlouvání*“, vyzývá zde čtenáře Jan Ev. Purkyně. Program časopisu hned v prvním svazku z roku 1820 obsahuje „*ustanovení a určení všelikých vědeckých názvů*“ (s. 12) věcně pak mezi jinými obory jsou v rámci „*dějinstva*“ na prvním místě „*dávnopisná jednání (archeologia) celým ohledem na Čechy a Slovansko*“. Už v tomto programu je mnoho nových pojmů, většinou ovšem časem překonaných. Ty úspěšnější zakotvily v češtině v nemalé míře zásluhou Jungmannova Slovníku česko-německého (1835–1839); pro archeologii plnily tuto službu zejména Vocelovy články v Časopise Českého (tj. Národního) muzea od roku 1843.

Rozmanité **pokusy o názvosloví věd** na stránkách tohoto časopisu i jinde měly sjednotit akce za účelem vytvoření české terminologie v různých oborech. Už v červenci 1849 ministr vnitra Alexander von Bach ustavil státní komisi ke standardizaci právních a politických termínů ve slovanských jazycích v čele s P. J. Šafaříkem. Větší rozsah působnosti měla mít komise zřízená ministerstvem kultu a vyučování – tehdy v čele s děčínským hrabětem Lvem Thunem-Hohensteinem a s několika českými úředníky – 15. 6. 1851, která ve tříměsíční lhůtě (!) měla české názvosloví, dosud neurčité, kolísavé a neúplné, sepsat, probrat, doplnit a udělat slovník pro užití při vyučování na gymnasiích a reálných školách. Dotčené obory byly vyjmenovány, archeologie mezi nimi ovšem nebyla. Komise mohla i přijmout ucelené přehledy terminologie jednotlivých věd, ale jen v rozsahu školního učiva (které s archeologií nepočítalo). Předsedou komise byl opět jmenován známý učenec Pavel Josef Šafařík, jako kmenoví členové pracovali F. L. Čelakovský, J. Jireček (ten měl na starosti dějepis) a K. J. Erben. Na práci se pak ale podílela celá řada dalších přízvaných odborníků. Její výsledek vyšel o dva roky později (*Šafařík red. 1853*).

¹ K postupnému oddělování obecného a odborného názvosloví v češtině stručně *Poštolková – Roudný – Tejnor 1983, 13–15*, v obecnějším rámci *Binder – Křivohlavá – Velek eds. 2003; Surman 2012*. Obdobný proces probíhal zhruba současně i v maďarštině, emancipující se spíše od latiny (*Palló 2012*), či v polštině; v němčině o něco dříve ve vztahu k latině a francouzštině.

Purkyně poukázal na to, že lidovýchovná činnost nesmí nadále dělat odborné ústupky, nýbrž povznést čtenáře, aby rozuměl jazyku vědy, což vzhledem k zárodečnému stadiu novodobé odborné češtiny nebylo tak nemožné. Obecně to ovšem předpokládalo naslouchat varovným hlasům, jež se ozývaly už ve čtyřicátých letech proti puristickému nadšení, připomínajícímu někdy výtvořiny amatérských slovníkářů 18. století (např. pseudonym *Slavětinský 1848* upozorňoval, že násilným počestvováním cizí terminologie se u nás věda nevytvoří).

Už tehdy se však začaly klást základy českého **názvosloví i pro archeologii**. Tak jako v jiných oborech, i tady bylo předpokladem pro vysokoškolské vyučování v národním jazyce a příznivě tu působila okolnost, že J. E. Vocel byl nejen tvůrcem jakési první soustavy archeologického názvosloví ve svých tištěných pracích od 40. let, ale zároveň od roku 1850 i jedním z prvních učitelů na pražské univerzitě, kteří začali přednášet česky. Podrobný přehled českého archeologického názvosloví pro romantickou fázi vědy až na práh 70. let jsem podal jinde (*Sklenář 2001*), zde postačí jen charakteristika tohoto nejstaršího fondu.

Logicky vycházel především z tradiční slovní zásoby češtiny, odkud přebíral věcné pojmy pro předměty užívané v pravěku stejně jako v 19. století: nádoba, hrnec, džbán, mísa, lahev, pohár – mlat, sekera, klín, nůž, dláto – meč, dýka, kopí, štít – jehlice, náramek – , chata, dům, mazanice – hrad, hradba, hradiště/sko (k těm *Sklenář 2012*) násep/syp, val – hrob, jáma, atd. Na druhé straně vešly dočasně do užívání i pojmy stejného původu, jež se naopak nevžily vůbec a byly nanejvýš jen krátkodobou alternativou (baňka, halže, oplecí, karhan/ec, spínadlo aj.) nebo se uchytily jen v později zúženém, speciálním smyslu (osudí, okřín).

Vzhledem k běžnému klasickému vzdělání tehdejší inteligence se vedle toho uplatnily i pojmy známé z klasických textů, případně antické archeologie: urna, amfora, faléra ... nebo české novotvary z nich odvozené, ať už se ujaly (popelnice) nebo ne (slznička).

Dalším zdrojem byly slovanské jazyky (mohyla už od 20. let). Jen dočasně se objevily přejímky z latiny (mylné slovo celt/kelt²), dánština (pálstav³), pravopisné tvary vázané na francouzské předlohy (bronzový, bronzový) atd.

Vedle věcných termínů se tehdy vytvořily i pojmy abstraktní, zejména chronologické – ať už obecné (pravěk – od 20. let, výjimečně prvověk) či dílčí vymezené – doba (pohanská/předkřesťanská a křesťanská, po roce 1836 kamenná, bronzová, železná resp. doba kamene, bronzu, železa; ještě později v jisté opozici vůči Thomsenovi doba předkovová, kovová).

Důležité a charakteristické je, že tento vývoj byl živelný a neorganizovaný. V evropské archeologii té doby sice nechyběl zájem o terminologii, stačí připomenout Worsaaeovu práci z roku 1843 (německy *Worsaae 1844*),

Obr. 1. Jens Jakob Asmussen Worsaae (1821–1885)

² Celt, kelt – termín užívaný až do sklonku 19. století vznikl z domnělého (ve skutečnosti zřejmě chybným prepisem vzniklého) latinského slova *celtis, celtes*, objevujícího se od 15. stol. v tzv. Vulgatě (překlady bible do „lidové“ latiny, pořízené sv. Jeronýmem) v kap. knihy Job 19, 23–24 ve smyslu „dláto, špičák“ (středověké německé glosy „meyssele“, grabeyssen“); celý případ podrobně popsal Much 1894. V archeologii jako první užil toto slovo L. Beger (*Thesaurus Brandenburgicus selectus*, Berlín 1696, III. 418), do běžného užívání zavedli angličtí (Stukeley) a skandinávští archeologové 18. stol., v 19. stol. se běžně užíval i v německé a severské literatuře (Thomsen, jehož překlad do němčiny 1837 slovo rozšířil, podobně jako Worsaaeova kniha je kodifikovala v Anglii; v Německu Klemm, Preusker, Schreiber aj.). Thomsen je užil pro sekerky s tulejkou, v Německu se ale zprvu rozšířilo na všechny bronzové sekery spolu s dalším mylným domněním, že slovo souvisí s Kelty a značí keltské zbraně (jeden z pilířů romantické keltomanie), což ale u nás odmítl už Vocel. V Německu navrhl K. von Becker 1878 nahradit je termínem „Hohlbeil“, užívalo se však i později (k tomu *Ols-hausen 1885*, jenž stejně jako *Virchow 1894* navrhuje ponechat termín „celt“ s výslovností c; naproti tomu Much 1894 doporučoval zcela jej zrušit a najít vhodnější; dále srov. *Rollet 1876*; *Gummel 1938*, 160; podrobně o českém užití *Sklenář 2001*, 8, 17.)

³ Pálstav, palstaf a celá řada dalších drobně odlišných tvarů v české literatuře až do sklonku 19. století přišla přes němčinu z dánského (vlastně islandského) tvaru paalstab, značícího kopací nástroj nebo rýček, opět vlivem Thomsenovy rukovět i další severské literatury. V zásadě značilo sekerky s lištami až laloky. Srov. *Sklenář 2001*, 28–29.

označenou později za nejdůležitější archeologickou knihu první poloviny 19. století (Daniel 1975, 45). Teprve při aktualizaci textu pro anglické vydání si autor, čelný badatel té doby, plně uvědomil význam srovnávací archeologie v širším zeměpisném rozsahu a z toho plynoucí význam pevné terminologie: v úvodu k tomuto vydání z roku 1849 vlastně jako první v evropské archeologii upozorňuje, že pozornost věnovaná zavedení pevné terminologie v archeologii nikdy nemůže být dost velká.⁴

Tři terminologické tabulky s kresbami typů, připojené za úvod tohoto vydání, jsou uváděny jako první svého druhu ve světové literatuře a zároveň první, jež výslovně znázorňují jednotlivé typy artefaktů. Ale už v německém vydání z roku 1844, díky kterému bylo dílo jazykově dostupné ve střední Evropě (bylo k dispozici např. v knihovně Národního muzea), sloužilo jako terminologický slovník celé první oddělení, rozdělené na starožitnosti doby kamenné, bronzové a železné a provázené v textu četnými nevelkými ilustracemi.

Mnohem méně je známo, že jen rok po tomto vydání vznikly z Vocelova podnětu malířem Josefem Vojtěchem Hellichem jednoduše, obrysové kreslené tabulky anonymní (Vocelovy) osvětové brožurky „O starožitnostech českých“ (Vocel 1845b), z nichž na první jsou poprvé v češtině shromážděna vyobrazení hlavních terminologických pojmů-typů kamenné a bronzové industrie (zatímco tehdy ještě opomíjená keramika je zachycena na šesti kresbách II. tabulky pod souhrnným pojmem „hrobní nádoby“). Význam této drobné práce – skromné ve srovnání s dánskou publikací – pro počínající české archeologické názvosloví je nesporný.⁵

Obr. 2. Jan Erazim Vocel (1802–1871)
na portrétní kresbě (A. Lhota?) ze 40. let

TERMINOLOGIE V OBDOBÍ POZITIVISMU – OBECNÉ POJMY

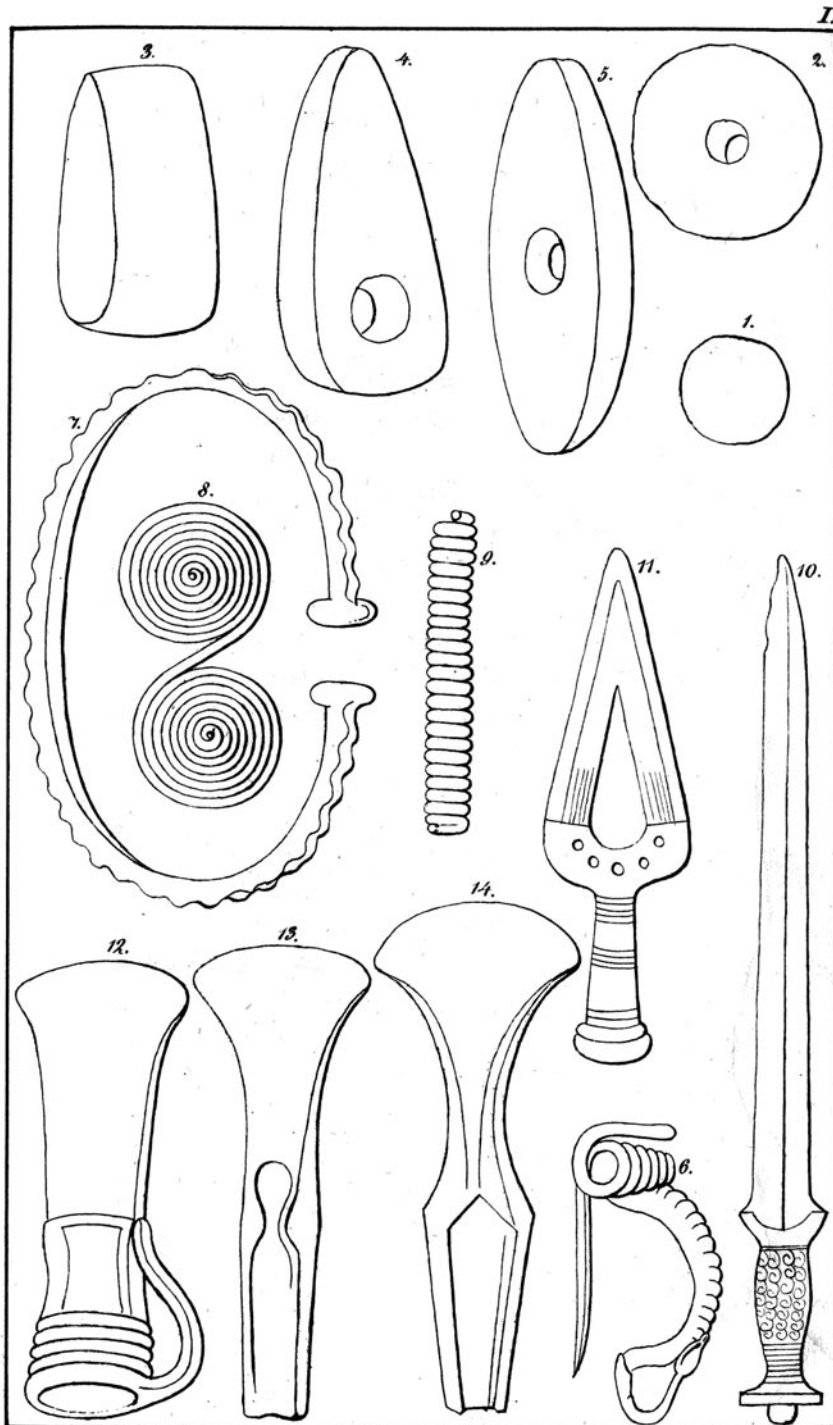
Romantická fáze archeologie položila tedy základy české archeologické terminologie, ale činila to nezáměrně a nesystematicky. Počátky snahy o systematický přístup, motivovaný především potřebou ustálení a sjednocení termínů v podmínkách růstu počtu badatelů i publikací, pozorujeme teprve od doby proměny středoevropské archeologie v disciplínu v rámci široké antropologie a z toho plynoucího příklonu ke vzoru přírodních věd s jejich exaktností, tedy zhruba od roku 1870. Terminologie, kterou vytvořila první pozitivistická fáze v 70. a 80. letech, nebyla dosud systematicky zpracována.

Proměnou procházelo už samo **pojmenování oboru** a jeho nositelů. S tím, jak se „domácí“ archeologie integrovala do antropologických věd a definitivně se oddělila od klasické archeologie, definovala jako svůj zájmový prostor období před historií, tedy předhistorické, a tomu se přizpůsobilo i označení osoby badatele. Aby se odlišila od archeologie klasické lépe než přídomky domácí, vlastenská či národní (ten poslední krátce ve 40. letech užíval Vocel podle francouzského vzoru *archéologie nationale*), začala se nazývat archeologií předhistorickou, zkráceně pak *prehistorií* (méně často a jen časově omezeně předhistorií), ačkoli tím nadlouho splynul název oboru a jeho zájmového období.

Výraz *prehistorie* označuje (doslovně vzato) vědu, která vlastní histor(iografii) předchází a nemá s ní celkem nic společného. Pocit předělu mezi internacionální, spíše přírodovědně laděnou prehistorií

⁴ „British archaeology has suffered very much from the want of a fixed nomenclature. This has caused a great deal of confusion. The same names and terms have been used for the most different remains. Mr. Thoms (W. J. Thoms, překladatel a editor knihy – K. S.) and myself have been anxious to give more fixed names. (...) I think that antiquaries can scarcely pay too much attention to the introduction of a fixed terminology.“ (Worsaae 1849, str. V.)

⁵ Skromnost byla ovšem dána propagačním posláním brožury, která byla vlastně výtahem z nedávno vyšlé větší Vocelovy práce německé, kladoucí skutečný základ novodobé české archeologii (Vocel 1845a); její český překlad Vocel sice chystal, ale rychlé pokroky vlastních znalostí oboru jej zřejmě přesvědčily, že je třeba napsat práci novou a k této už se nevrátil.

Obr. 3. První ze čtyř tabulek provázejících Vocelovu brožurku *O starožitnostech českých (1845)*, věnovaná kamenné a bronzové industrii: 1, 2 koule, 3 klíny, 4 sekery s dírou pro násadiště, 5 mlaty s dírou pro násadiště, 6 spínadla šatní (fibiae), 7 bronzové kruhy (hřívý, obruči), 8 ozdoby z bronzového drátu, způsobem ležícího ~ stočené, 9 kotouče z bronzového drátu v podobě malých válců, 10 meče bronzové, 11 hroty, 12 šípy, 12 dláta váleční čili cely, 13, 14 paalstafy

a nacionálně cítící historickou vědou, typický pro celé toto období (a doznívající ještě dlouho do 20. století), byl na straně profesionálních historiků posilován despektem k amatérismu v prehistorii převládajícímu a jen pozvolna přemáhanému. Ale představitelé této vědy, omlazené novými vazbami, byli optimisté. Rudolf Virchow v roce 1873 pochyboval, zda prehistorie je nebo někdy bude vědeckým oborem, o sedm let později však už hrdě prohlašuje: „Wir haben die deutsche Prähistorie selbständig gemacht.“⁶

Kdy se termín prehistorie v původním smyslu období objevil, o tom se dlouho vedly diskuse; došlo se k tomu, že na severu jej ve švédském adjektivním tvaru „förhistorisk“ užíval už S. Nilsson ve 30. letech 19. století (Welinder 1991), v anglofonním světě jej uplatnil poprvé skotský evolucionista Daniel

⁶ R. Virchow in: *Verhandlungen der XI. allgemeinen Versammlung (...) zu Berlin im August 1880* (Correspondenz-Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 11, 1880, sep. str. 6.)

Wilson už v názvu své knihy „Prehistoric annals of Scotland“ (1851, jak sám konstatoval v předmluvě ke 2. vydání 1863), ačkoli ve Francii totéž udělal méně známý G. d'Eichthal již roku 1845 (Clermont – Smith 1990; dále srov. Westropp 1872; Chippindale 1988; Rowley-Conwy 2006).

V nám bližší německojazyčné sféře se termín rozštěpil: na jedné straně zůstala upravená latinská forma (Praehistorie, Prähistorie, -isch, -iker), odpovídající nejběžnější mezinárodní formě (angl. prehistory, -ic, -ian; franc. préhistoire, -ique, -ien), na druhé pak poněmčený překlad *Vorgeschichte* (-lich), „wie der Mensch gewesen ist, ehe etwas über ihn geschrieben wurde“,⁷ vycházející z tradičního obecnějšího pojmu *Vorzeit* (nejen pro pravěk, ale pro dávnověk obecně; jeho protějškem by byl v češtině *předvěk*, který se ale vztahoval spíše k předlidské minulosti: Purkyňův předvěkopis – paleontologie).

Tento proces měl ještě další stadium, když část badatelů přišla s námitkou, že vzdor odtržení od historické vědy, jejíž oficiální část ostatně archeologií opovrhovala, zůstává pravěk součástí lidských dějin, není čímsi před nimi, a vhodnější by tedy byl (v němčině původně biblistický, starší část dějin označující) výraz *Urgeschichte*, který znal už J. G. Herder v 18. století. Ten byl rychle přijat do užívání antropologickou archeologií a objevil se v názvech Německé i Berlínské a jiných (široce) antropologických společností hned roku 1870. (Je zajímavé, že filolog Kossinna, který měl mít k historii blíže než antropologové, naopak na přelomu století s koncem Virchowovy éry přešel k užívání tvaru *Vorgeschichte*, což pak trvalo po celé nacistické období, po němž zase začal návrat k *Urgeschichte* – zhruba řečeno; srov. Jacob-Friesen 1951; Frerichs 1981; Hoika 1998).

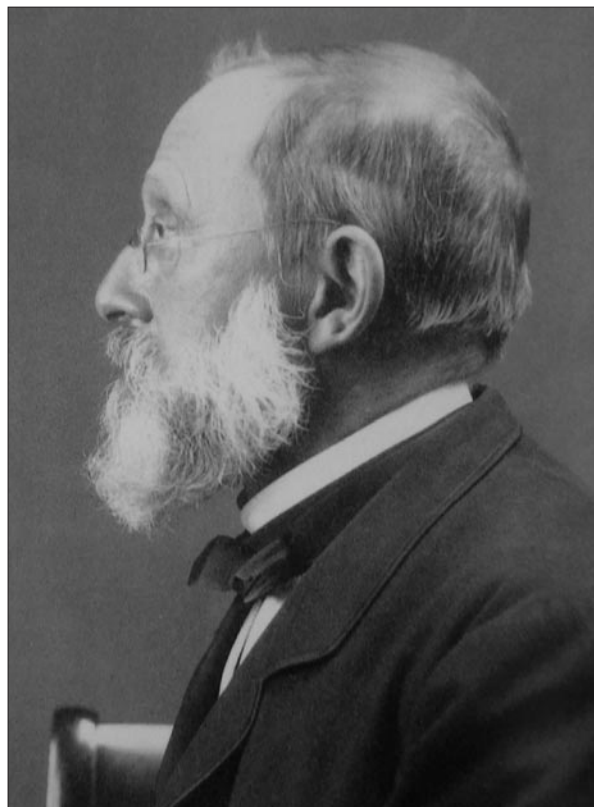
Jen na okraj lze připomenout, že v počátcích „antropologického“ období se uvažovalo (například na prvním antropologicko-archeologickém kongresu v Neuchâtelu 1866, konaném ještě pod řídicím vlivem a patronací italských přírodovědců, kteří rok předtím instituci kongresů ustavili), zda není lepší italský pojem *paleoetnologie* (paletnologia), známý i ve Francii (paléoethnologie), kde jej hlavně prosazoval další z dobových organizátorů Gabriel de Mortillet, seznámený s ním během svého předchozího republikánského exilu v Itálii. Tento výraz se ale neprosadil a zůstal omezen v podstatě na Itálii; u nás jej poprvé použil až Karel Absolon.

V české praxi, která do značné míry sledovala německou situaci, se pojem *archeologie* objevoval od 20. let 19. století, kdy začal nahrazovat *starožitnictví* a různé jeho opisy. (Je zajímavé, že až do počátku 50. let se toto slovo psalo s -e- uprostřed, výjimečně s francouzským -é- – tak ve 40. letech ve svých úplných začátcích psal Vocel – či s německým ä, ale během 50. let se ujalo „klasičtější“ -ae- a vydrželo tak až do doby po první světové válce.)

Souběžně se ujímalo i označení *archeolog*, nahrazující starší pojmy *antikvář*, *starožitník*, *milovník/sběratel starožitností*.

Vlastenečtí spisovatelé se ve 30. a 40. letech pokoušeli nahradit archeologii českým slovem, ale v tomto případě se navrhované termíny dosti pochopitelně neujaly: slova jako *dávnopis*, *dávnosloví*, *staroznalství*, *starověda*, *stařinověda*, *stařinozpyt* vycházela vesměs z německého *Altertumskunde* spíše než z řeckého originálu. Podobně dopadly i pokusy počestit archeologa (*starotínář* – od starožitností-starotin).

Naproti tomu slovo *prehistorie* v tomto latinském tvaru nebylo známo vůbec, ačkoli adjektivum *prehistorický* se objevovalo: už Vocel ve svém článku z roku 1844 píše o *prehistorických* pokoleních a studii z roku 1850 přímo věnuje *prehistorickým* obyvatelům Čech (výjimečně se vyskytne i *prahistorie*, *prahistorický*). Teprve po

Obr. 4. Rudolf Virchow (1821–1902), hlava německé antropologicko-pozitivistické archeologie, v roce 1889

⁷ R. Virchow na sjezdu v Innsbrucku – *Correspondenz-Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 25, 1894, 81.

polovině století pronikl pojem prehistorie z angličtiny přes francouzštinu do němčiny a v pozitivistické fázi po roce 1870 přes Německo a Rakousko i k nám (srov. *Sklenář 1999*).

Jistým vývojem prošel pojem **typ**, který se v pozitivistickém období začal užívat pro označení určitých víceméně keramických skupin s osobitými tvary a výzdobou (např. lužický typ, hradištní typ); po Monteliových pracích z konce století se ustálilo pojetí typu ve smyslu definovaného druhu artefaktů (ve spojení s typologií), ale ani předchozí význam nezanikl a jako spíše neurčitě definovaný celek nižší úrovně než kultura se udržel i nadále.

O termínu **kultura** a jeho zajímavém vývoji bylo už napsáno mnoho (za všechny např. *Angeli 1976; Hachmann 1987*). Tady lze jen stručně shrnout, že pojem se objevuje poprvé u Voltaira na počátku 18. století; do německého osvícenství vstoupil ve smyslu zdokonalení duševních i tělesných vlastností člověka či národa a takto chápaný pojem „kulturních dějin“ (*Kulturgeschichte*) zavedl do užívání význačný německý kulturní antropolog a archeolog Gustav Friedrich Klemm svým syntetickým dílem (*Klemm 1843–53*). V rané etnologii či archeologii se nedělal rozdíl mezi kulturou a civilizací: ve své pro budoucnost zásadně důležité knize (*Tylor 1871, 1*) anglický etnolog Edward Burnett Tylor definoval kulturu jako „*that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and other capabilities and habits acquired by man as a member of society*“. Tento celek se začal definovat svými vnějšími rysy včetně hmotné stránky kulturního života. Od poloviny století se výraz kultura prosazuje v severní polovině Evropy, například S. Nilsson v polovině 60. let hovoří o kulturní periodě doby bronzové, F. Wilbel (*1865*) přímo o kultuře doby bronzové; pojem kultura tehdy přechází z etnologie do archeologie.

Prof. Rudolf Virchow ve své berlínské přednášce o pomořanských obličejových urnách v březnu 1870 (*Virchow 1870, 82*) konstatoval fakt, že se v malé oblasti udržují stále stejné keramické tvary, a že to není náhoda, ale „*dass eine bestimmte Kultur sich hier mit einer gewissen Dauerhaftigkeit erhalten hat*.“ Tady se poprvé, na prahu pozitivistické epochy, užívá kultura jako dílčí pojem pro určitý vymezený archeologický celek, vlastně jako zkrácená forma pojmu kulturní skupina; k jeho zdomácnění v tom smyslu, jak jej zná archeologie od první poloviny 20. století (dobrý příklad podává *Kunneman 1995*), vedla však ještě dlouhá cesta.

TERMINOLOGIE V OBDOBÍ POZITIVISMU – VĚCNÉ POJMY

O obecných pojmech by bylo možno pojednávat dále, všimát si i vzniku a vývoje pojmů pro jednotlivé kategorie nemovitých archeologických památek, ale pravda je, že ty všechny se formovaly víceméně samovolně a nesystematicky a nejevily zvláštní rozmanitost. Zájem této práce se ale v dalším soustředí na věcnou terminologii movitých archeologických památek, kde naopak panovala od počátku značná pestrost až svévole v tvorbě a užívání názvů a potřeba jejich sjednocení ve funkci termínů začala být pociťována velmi brzy.

Počátků těchto snah v Čechách jsme si už povšimli; jimi začíná nekonečný příběh, který se odehrává dodnes. Účelem těchto řádek je připomenout osoby a události, které měly přispět k řešení nápadného nedostatku oboru, aniž by dosáhly úspěchu.

V obecnější rovině bylo pozitivistické období charakterizováno určitým pokrokem ve shodě o terminologii cestou přijímání termínů vlivných jednotlivců. Shoda měla zásadní význam pro využití srovnávací metody – první, kterou měla archeologie k dispozici, a neméně i pro typologickou metodu z ní od počátku 70. let vycházející; při menších možnostech autopsie i předfotografických zobrazovacích technik byl slovní popis zásadně důležitý. Na absenci závazného názvosloví se vícekrát poukazovalo v Německu již v první polovině 19. stol. (*Büsching, von Estorff*), přičemž pozorujeme též jev jako v českém prostředí: zdůrazňování bohatství německého jazyka a vymycování cizích slov v zájmu jeho čistoty (příklady uvádí *Gummel 1938, 150*); tady se také objevuje poprvé vyřčený a později vícekrát osvědčený poznatek, jímž kasselský G. Landau oponoval snahám zejména Estorffovým, prosazovaným na sjezdech svazu německých archeologických spolků v 50. letech: systematickou terminologii nevytvoří široký okruh rozmanitých spolupracovníků, ale malý akceschopný kolektiv několika cílevědomých lidí.

To se ale nestalo a výsledky se nedostávaly ani poté, co se výzvy k vytvoření terminologie periodicky objevovaly už od počátku pozitivistického období např. na sjezdech Německé či berlínské antropologické společnosti (*Gummel 1938, 254 a násl.*). Zlepšit situaci alespoň dílčím způsobem se snažili různí badatelé v úsecích, kterým se věnovali. Vznikají první speciální terminologie určitých typů, například spon doby římské: tady se uplatnil způsob popisu celků i částí, který navrhl Otto Tischler (*1881*) a téměř zcela převzal Oscar Almgren (*1897; Almgren – Böhner 1998*); mnoho takových pokusů bylo zase zapomenuto, ale některé se ujaly – záleželo hlavně na uznávanosti a stycích autora (vlivný byl v tom směru Virchow, v tvorbě nových výrazů Tischler).

Devadesátá léta byla vůbec dobou zvýšeného zájmu o terminologii resp. unifikovaný popis, důležitý pro stoupající oblibu soupisných prací, katalogů a tabulových děl. Problém terminologie v uzaných různých autorů byl ve střední Evropě pocíťován obecně, nejen u nás, a to jak ve smyslu nejednoznačnosti dosavadních pojmů (různé představy pod tímž slovem, tak i naopak, různé výrazy pro týž předmět). „*Kaum in einer anderen Disciplin von der Bedeutung und dem Range der Urgeschichtsforschung liegt die Nomenclatur so im Argen, wie bei uns im Bereiche der deutschen Sprache*“, upozorňuje přední rakouský archeolog M. Much (Much 1894, 88) a ilustruje to odstrašujícím příkladem ze známé berlínské archeologické výstavy roku 1880, kde obyčejná kamenná sekera/klín bez vrtání byla různými vystavovateli označena 30 různými názvy, podobně tomu bylo u vrtaných, a ještě jiné termíny se objevily u týchž předmětů ve výstavním katalogu.

Virchow, jenž sám řadu termínů vytvořil, doporučoval převzít i staré vžitě pojmy; důležité je, aby byly výstižné. V Rakousku Much (1894) naopak požadoval zavést konečně oficiálně platné, normalizované názvosloví, přičemž iniciativu očekával od sjezdu v Innsbrucku: „*Eine offizielle Regelung und Feststellung der urgeschichtlichen Nomenclatur ist eine unbedingte Nothwendigkeit; sie könnte allerdings nur durch ein von einer bestimmten Autorität genehmigtes und empfohlenes Uebereinkommen geschaffen werden.*“ K tomu se přidal i bavorský J. Naue (1894), žádající „*offizielle Regelung und Feststellung der urgeschichtlichen Nomenclatur.*“⁸

Všude v uvedených vyjádřeních si nelze nevšimnout, že v období „antropologického“ pozitivismu nikde nešlo o pojmosloví archeologie jako takové, nýbrž prehistorie, což bylo synonymum evropské neklasické archeologie, jak byla tehdy chápána a preferována.

Cílem pak nebylo objasňovat původní význam předmětů (typů) a z něj vycházet, nebo snažit se je ztotožnit s předměty zmiňovanými ve starověkých spisech (jak bývalo zvykem dříve), nýbrž shodnout se na víceméně jakémkoli výrazu, hlavně když bude obecně přijat. Proto se např. Virchow přimlouval za ponechání nesmyslného, ale zvykového termínu „celt“ pro sekerku s tulejkou; jak řekl v zahajovacím projevu na společném shromáždění Německé a Vídeňské antropologické společnosti v Innsbrucku (1894): „... worauf es ankommt, ist das, dass wir Namen haben, welche die gemeinten Gegenstände so genau und deutlich bezeichnen, dass man sofort weiss, wovon die rede ist.“⁹

V této době se také konečně probouzí **zájem o terminologii v českých zemích**, kde nevelký počet českojazyčných publikací (zejména J. E. Vocela jako směrodatné osobnosti oboru) dosud vytvářel víceméně nezáměrně určitý systém pojmů jaksi za pochodu. Je celkem charakteristické, že v pozadí této nové snahy nebyl všeobecný zájem archeologů, kteří se spokojili s užíváním pojmů tradičních nebo vlastních v různé kombinaci, ale archeologů-muzejníků, jimž chyběly jednotné zásady pro popis sbírkových předmětů.

Jevištěm této činnosti se i u nás staly sjezdy archeologů a muzejních spolků. O těchto akcích bylo jinde psáno podrobněji (Sklenář 2013). „První sjezd musejních spolků, odborů Národopisné výstavy českoslovanské a přátel vlastivědy české“, s úspěchem odbyvaný v srpnu 1893 v Hlinsku, byl téměř výhradně věnován otázkám ochrany památek a regionálních muzeí. Zato druhý sjezd archeologů a muzejních spolků, který se sešel v Kutné Hoře v srpnu 1898 v režii spolků – Včely Čáslavské, kutnohorského „Vocela“ a Společnosti přátel starožitností českých v Praze (Anonym 1898; Anonym 1899), zaznamenal alespoň jednu výjimku z oboru archeologie v dnešním smyslu, a tou byl referát čáslavského muzejníka Klimenta Čermáka „O názvosloví v české archaeologii“, jenž vzbudil diskusi a vedl k prvnímu projektu **sestavení české archeologické terminologie**.

Zpráva o sjezdu (Anonym 1898, sep. 27–28) shrnula Čermákův příspěvek takto: „*Názvosloví v české archaeologii je velice různé. Jedni tak, druzí jinak tentýž předmět nazývají; na př. klín mlatem, mlat klínem býová zván. I v tomto oboru potřebí jednoty. Navrhuji tudíž, aby zvolena byla 9členná komise z osvědčených praehistoriků, kteráž by sestavila jednotné názvosloví. Každý člen této komise napiš k vyobrazením předmětů praehistorických název, jenž vhodným se mu zdá a ten název, jenž je více užíván, budiž přijat za jednotný všemi českými archaeology. Sestavil jsem vzor k oběžníku takovému a týž spolupracovníkům k prohlédnutí zde je vyložen. – Nemíním děle o důležitosti jednotných názvů praehistorických tuto se zmiňovati, ježto mnoho a mnoho o věci té napsáno i mluveno, avšak neuskutečněno. Račiz sl. shromáždění o návrhu mém rokování zahájiti.*“

Návrh byl přijat a svěřen k provedení trojici pořádajících spolků. Na místě byla zvolena i komise ve složení J. L. Píč, K. Čermák, J. Palliardi, V. Havelková, E. Leminger, J. A. Jíra a L. Niederle.

Neočekávaně však vznikly brzy po sjezdu polemiky o to, zda zprávy o sjezdovém jednání v tisku odpovídají skutečnosti, nebo zda jsou jednostranně ovlivněné. Původcem snad byl sám Čermák, jenž

⁸ V recenzi Muchovy úvahy, *Prähistorische Blätter* 6, 1894, 49.

⁹ Viz pozn. 7.

možná nechtěl drobit svůj projekt v oprávněné obavě, že čím více podílníků, tím menší je naděje na výsledek, a v září psal Společnosti přátel starožitností,¹⁰ že provedení resoluce o prehistorickém názvosloví bylo sněmem svěřeno výhradně Včele Čáslavské. Rovněž jednatel Včely V. V. Jeníček si o něco později dopisem Společnosti¹¹ stěžoval, že tato si ve zprávě o sjezdu ve svém časopise přivlastňuje výhradně veškeré vyřízení sjezdových usnesení včetně toho o názvosloví; do 12. 11. žádá odpověď k dalšímu jednání. Citáty o organizaci spolků z tisku. „*Taktéž přijat byl návrh po ref. Kl. Čermáka v tom smyslu, by 'Včela Č.' o stanovení 9tičlenné komise (kteráž určitě má názvosloví v české archaeologii), jakož i o další řízení přijatého návrhu se postarala. Opírajíce se o zápis a svědectví účastníků, prohlašujeme, (...) že výhradně výboru Včely Čáslavské svěřeno ustaviti 9tičlennou komisi a řídití veškerou akci ku stanovení jednotného názvosloví v české archaeologii.*”

Na dotaz v této věci, vznesený k účastníkům Společnosti přátel starožitností, sdělil přední východočeský muzejník dr. Karel V. Adámek z Hlinska:¹² „*Pokud se týče jednání o názvosloví na sjezdu, jest vše tak, jak jest ve Vaší zprávě, zejména ihned byli zvoleni odborníci na str. 135 letošního časopisu Vašeho jmenování, a sice když p. Čermák navrhl všechny vyjma Dr. Piče, navrhl p. Dr. Čelakovský p. Dr. J. L. Piče a všech sedm bylo zvoleno. Předseda Včely Čáslavské již má tabulky s nákresey, jež se mají rozeslati oněm sedmi pánům, kteří mají pouze připsat jména nejvhodnější k předmětům a na základě tom má býti stanoveno 'Včelou Čáslavskou' společně s Vaší Společností a Vocelem jednotné názvosloví. (...) Výslovně a zcela určitě vím, že bylo hlasováno a jmenování páni do komise byli zvoleni, poněvadž jsem si hned po odhlasování jména jejich poznamenal.*”

Jiný účastník sjezdu, pardubický muzejník a Čermákův numismatický spolupracovník Bedřich Skrbek napsal k tomuto dotazu:¹³ „*Návrh na sestavení jednotného názvosloví svěřen ku provedení 'Včele Čáslavské' společně s 'Vocelem' a zvoleným znalcům praehistorie. SPSČ se při tom neuoáděla. Téhož náhledu je i jednatel našeho spolku, městský pokladník p. Fr. Velinský, kterýž též jednání sjezdovému byl přítomen.*” (Možná prý ale, že ne vše zachytil správně, protože stál stranou, schůze trvala 4 hod. a to za bouře, kdy atmosféra v sále byla k zadušení.)

V každém případě se iniciativy chopil navrhovatel Kliment Čermák, jenž krátce nato¹⁴ rozeslal členům „*Komise pro jednotné názvosloví v praehistorické archaeologii české*“ návrh termínů, vycházející z větší části z jeho nedávné brožurky „*Vývoj nejobyčejnějších nástrojů*“ (Čermák 1891) a provázený také kresbičkami tvarů z této publikace, „*aby P. T. členové napsali do sloupců, kteréž si zvolí, dotýčný název a připojili jiné návrhy s obrázkem.*”

Čermák sám zřejmě svou verzi zpracoval ještě během zimy, protože v polovině března 1899 píše prof. J. L. Pičovi: „*Názvosloví pro předhist. nálezy vypracoval jsem a dle snesení sjezdu Horského jde nyní po devíti odbornících a také je bohdá obdržeti ráčte.*”¹⁵ Z toho také plyne, že už na jaře 1899 měla komise devět místo sedmi původně volených členů, ač není zřejmé, kdo a jak tuto změnu provedl – nejspíše Čermák sám výběrem adresátů. (Seznam rozšířené komise je pak začleněn do Čermákova referátu na sjezdu 1908 – viz níže.)

V prosinci 1898 vypustil Čermák jím vytvořený dotazník do oběhu, se kterým ale členové komise nijak nespěchali. K. J. Maška píše Čermákovi v květnu 1901,¹⁶ že rukopis prehistorického názvosloví poslal už 14. 4. 1899 Palliardimu; nyní mu píše a upomíná o vrácení rukopisu. Publikace prý ještě počká, společně by to pak opravili a doplnili. Z Palliardiho dopisu z června 1901¹⁷ se dovídáme, že Palliardi snad po dohodě s Maškou posílá návrh archeologického názvosloví Janu Hellichovi do Poděbrad, aby ten připsal svůj a poslal prof. Lemingerovi do muzea v Kutné Hoře. Palliardi se dosti oprávněně domnívá, že se takto nic neudělá, ale že se na to musí ustavit komise, aby se radila (proč? když sám byl členem komise na to zřízené?). Hellich pak poslal ještě toho dne (se svými návrhy?) rukopis Lemingerovi 26. 7. 1901. Dále o jeho osudu nic nevíme.

Piče musel Čermák urgovat přinejmenším jednou¹⁸ a stejně dostal jeho elaborát až před sjezdem 1908. Podobně na tom byl i J. A. Jíra, ovšem z poněkud jiných důvodů: zprvu sice také celá léta práci

¹⁰ Čáslav 17. 9. 1898 (Archiv Národního muzea, fond Společnost přátel starožitností českých, přijatá korespondence).

¹¹ Čáslav, ? 10. 1898 (tamtéž).

¹² Chrudim, 18. 11. 1898 (tamtéž).

¹³ Pardubice, 8. 8. 1898 (tamtéž).

¹⁴ Čáslav, 9. 12. 1898 (Městské muzeum a knihovna Čáslav, fond K. Čermák, inv. č. 149; elaborát sám pod inv. č. 166).

¹⁵ Čáslav, 15. 3. 1899 (Archiv Národního muzea, fond J. L. Pič, kart. 4, č. 182).

¹⁶ Telč, 15. 5. 1901 (LAPNP, fond K. Čermák, kart. 2).

¹⁷ Mor. Budějovice 27. 6. 1901 (Polabské muzeum, Poděbrady, fond J. Hellich, inv. č. 13.023).

¹⁸ Čáslav, 20. 4. 1902 (tamtéž): „*Stihlo-li Vašnost již Praehistorické názvosloví od sjezdu?*”

odkládal, jak potom v dopise Čermákovi z prvního dne roku 1908 podrobně vysvětloval (viz příloha 1), pak ale na poslední chvíli – jakkoli i on vyplnil kolující formuláře – patrně jako jediný z komise se nad celou věcí hlouběji zamyslel a v samostatně připraveném návrhu, datovaném Štědrým dnem 1907 (příloha 2), se pokusil definovat smysl a zaměření tvorby názvosloví, poté vystihl zásadní nedostatky nepřiliš systematicky pojatého pokusu Čermákova a nastínil promyšlenější přístup na příkladu sobě nejbližšího materiálu neolitického. Bylo mu však jasné, že čas na principiální změnu projektu již nezbývá a proto jen informoval členy komise o svém postupu:

„V Podbabě dne 11/1 1908

Na schůzi výboru „Společnosti přátel starožitností českých v Praze“, konané dne 3. t. m. oznámil jednatel p. Černý, že druhý sjezd českých archaeologů a spolků musejních má býti již t. r. konán v Praze. Po úvaze přicházím k náhledu, že má-li býti názvosloví vydáno do sjezdu, není možno již o mém návrhu jednati. Odesílám týž P. T. panu Kl. Čermákovi s prosbou, aby s ním naložil jak sám za nejlepší uzná. Bude-li náhledu, že doba ku projednání mých návrhů jest krátká, prosím aby je vůbec nedával do cirkulace a budu spokojen, pakli při pořádání názvosloví vezme částečně alespoň zřetel k některým mým upozorněním sub s-g řečeným.

Jos. A. Jíra¹⁹

Za tohoto stavu věci – po desetileté přestávce – svolaly tři výše zmíněné spolky, pověřené prováděním usnesení kutnohorského sjezdu, spolu s některými dalšími v září 1908 do Prahy třetí sjezd, označený už jako „Sjezd na ochranu památek“ (Emler 1908; Vašek 1908; týž 1909; Anonym 1908). Sjezd pracoval v sekcích, z nichž první byla prehistorická – vlastně první případ samostatné prehistorie na dosavadních víceoborových sjezdech (předsedou byl opět zvolen K. Čermák, jednatelem K. Prokop).

Na úvod jednání 27. 9. v jednom z přednáškových sálů univerzity v Klementinu přednesl Kliment Čermák svůj referát (otištěný pak ve zprávě o sjezdu v Československých letopisech musejních – Čermák 1910) pod názvem

„O názvosloví v české předhistorii.“

Na sjezdu československých spolků musejních a čes. archaeologů v Kutné Hoře dne 22. srpna 1898 referoval jsem o významu a důležitosti jednotného názvosloví v čes. předhistorii.

Shromáždění po krátkých vývodech přijali jednomyslně, aby pí. Vlasta Havelková, pp. Jan Hellich, MUC. J. A. Jíra, prof. Em. Leminger, řid. Jar. K. Maška, prof. Dr. Lub. Niederle, prof. Dr. J. L. Píč, notář Jar. Palliardi a referent zpracovali názvosloví. Za musej. sp. „Včela Časl.“ rozeslal jsem tedy sloupcový dotazník s ilustracemi, kde byly hlavní tvary předhist. starožitností jen po stránce látkové a tvarové, a kde v 9 sloupcích každý z jmenovaných buď uvedl svůj návrh, aneb ku předešlým se připojil.

Dotčený návrh můj zaslán dne 9. prosince 1898 a zůstal na dvou místech po 2–3 léta ve spisech zasunutý, až konečně v červenci vrácen mi prof. Dr. Píčem vypracovaný a doplněný vrch. fin. radou p. Karlem Buchtelou v Praze, inž. J. Lad. Červinkou v Kojetíně, sekretářem Dr. K. Prokopem v Praze a kons. Ludvíkem Šnajdrem tamtéž.²⁰

Všickni uvedení s názvy celkem souhlasili jako praxí již ustálenými a konečné dohodnutí zůstaveno sjezdu budoucímu. Pan Dr. K. Prokop připomněl v souhlasu jak s referentem, tak s p. Jírou, že „záhodno jednotlivé předměty rozdělit systematicky dle jednotlivých kultur a pak teprve názvy definitivně uvést.“ Vyzírá z elaborátu našeho, že od dob Vocelových stal se značný pokrok v pojmenování archeologických předmětů (Krolmus), ovšem zásluhou našich předáků Píče a Niederle, hlavně ovšem spisem svého „Čechy v době předhistorické a na úsvitě dějin“ a pak pracemi uveřejňovanými v „Pam. Arch.“, v „Časop. vl. sp. musejního v Olomouci“, v „Pravěku“, ve „Věstníku č. sp. musejních“ a ve zprávách našich museí.

Zatím objeveny nové tvary (bronz. nákolienky u Žehušic) a badatelé čerpající ze základních spisů bezděky srovnávají se v názvosloví aneb odkazem k literatuře a obrazu zjišťují tvary a jména pro ně. Ovšem tak daleko ještě nejsme jako Anthropol. spol. berlínská, kde nejen názvosloví se určuje ilustrovanými oběžníky, ale sbírá se tím způsobem látka k typovému rozšíření památek v Evropě.

Víme dobře, že píle prof. Dra Píče připravuje a snáší mapy nálezů předhistorických a podařilo se mi aspoň o Polabí sestavit hlavní nálezy dle kultur a látky.

Nemohu zde uváděti všecky výsledky dotazníku, bylyť názvy téměř souhlasně přičiněny k nakresleným tvarům. Spolupracovníci uznali jako referent, že jsme v prvých začátcích. Práce tato povšechná bude zajištěna publikována a poskytne pracovníkům našim příležitost, doplní ji a rozšíří. Samozřejmě jest, že spolupracovníci drželi se též názvů mezinárodních, jako lunulla, celt, pálstav, fibule, amfora, meandr. Název „spona“ zvítězil proti „spínadlu“ v slovenských písničkách žijícímu.

¹⁹ Koncept (Muzeum hl. m. Prahy, odd. archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, sv. 86).

²⁰ Protože tento elaborát se nedochoval (resp. není znám), není jasné, zda po zmíněných osobách kolovala samostatná větev téhož oběžníku, který je otištěn zde v příloze 3, nebo či už materiál s výsledky tohoto oběžníku.

Obr. 5. Kliment Čermák (1852–1917), starosta spolku Včela Čáslavská a správce jeho krajinického muzea

Vycítili jsme všichni, že 2. stupněm díla našeho bude rozčlenění kultur, pojmenování ornamentu a starožitností sem spadajících, jak ukázal slibným pokusem MUC. Jíra pro dobu neolithickou.

Navrhuji, aby názvosloví sestaveno bylo a otištěno s obrázky v Časopisu Společnosti přátel starožitností českých aneb v jiném, kde by to přijali a na základě tom aby pracovali odborníci dle kultur upravené názvosloví, přihlásivše se hned ku práci společné. Kultury zatím možno rozdělit ve 3 období a to: 1. Pradoba s neolithem. 2. Doba přechodní, bronzová, hallstattská, latěnská, pole popelnicová. 3. Ráz římský, gotský (merovejský), slovanický a hradištní.

Po delší debatě, již se účastnili Dr. Matiegka, Dr. Prokop, Hellich, Stocký, Šimáček, Procházka, usneseno: 1. ponechati archeol. odb. Spol. přátel starož. čes. otištění referátu o názvosloví v české předhistorii s obrázky; 2. zvoleny komise pracovní, aby materiál dále propracovaly a názvosloví stanovily, a to pro diluvium: Dr. Babor, ředitel Maška, Dr. Kříž, prof. Černý, nadučitel Kraus,²¹ Dr. Cyril z Purkyňů. 3. pro neolith: Červinka, Palliardi, Buchtela, Jíra, Šnajdr, Dr. Prokop. 4. pro dobu přechodní, bronzovou, hallstattskou, latěnskou a pole popelnicová: Dr. Píč, Felcman, Buchtela, Domečka, Hellich, Dr. Niederle, Dr. Hostaš, Červinka, Procházka, Kučera, Gottwald, prof. Černý. 5. Pro ráz římský, ráz gotský (merovejský) a slovan. hradištní: prof. Dr. Niederle, Klim. Čermák, Buchtela, Dr. Píč, Hellich, Dr. Šimák.“

Poslednímu odstavci odpovídá i usnesení prehistorické sekce, zahrnuté do rezoluce sjezdu, které pověřilo Prehistorický odbor Společnosti přátel starožitností českých jednak zpracováním a publikací jednotné české archeologické terminologie, jednak přípravou speciálních terminologií v uvedených komisích podle období (*Jeníček red. 1910, 136*). Ve stejném smyslu referoval o usnesení sjezdu K. Prokop (*Anonym 1908*). Ten pak také zaznamenal průběh schůze Prehistorického odboru dne 7. 11. 1908, kde sám podal zprávu o sjezdovém jednání a jeho výsledcích.

Na této schůzi odbor rokoval o Čermákově návrhu, „aby totiž material názvoslovný byl rozdělen na jednotlivé oddíly dle kultur a to na material zahrnující období 1. palaeolithu, 2. neolithu, 3. doby přechodní, bronzové, hallstattské, těnské a polí popelnicových, 4. rázu římského, merovejského a slov. hradištního, a aby pro každý oddíl byla dosazena komise z odborníků se přihlásivších a zvolených, která by material propracovala a názvosloví stanovila.

O tomto předmětu rozpředla se velmi živá debata. Pan prof. Dr. Niederle zejména doporučoval, ačkoliv ustanovení názvosloví pro svou osobu pokládá ještě za předčasně, aby při práci té upuštěno bylo od všelikého škatulkování, aby postupováno bylo čistě věcně podle kultur a při tom, aby názvy, kterých již všeobecně se užívá, byly podrženy a stanovena byla jen jména pro ony význačné předměty neb ozdoby, které zasluhují zvláštní úvahy. Také vidí nebezpečnosti pro celou věc, kdyby mělo býti několik referentů pro různé kultury a navrhuje, aby p. kons. Buchtela věci té se ujal a ji zpracoval. Během další debaty navrhl p. kons. Buchtela, aby zvolen byl jediný referent, který dle potřeby kooptoval si další odborníky a s nimi celou látku propracoval, výsledek této práce aby sdělen byl s odborníky na sjezdu zvolenými, buď ve zvláštní schůzi k tomu účelu svolané aneb písemně s ustanovením lhůty, po jejímž uplynutí by se o názvosloví rozhodlo v Odboru. Tento postup práce byl schválen a referentem zvolen p. kons. Buchtela, který ihned kooptoval pp. Dra Niederle, Dra Matiegku, Dra Šimáka, Jíru a Štorcha. Dodatečně přijat pak i návrh p. assist. Jíry, aby nejprve se všemi odborníky, kteří na sjezdu zvoleni byli do jednotlivých komisí názvoslovných, sděleno bylo dopisem usnesení praehistorického Odboru o postupu práce, aby však ponecháno bylo jim na vůli do určité lhůty podati samostatný referát, jinak že bude jim svého času předložen hotový návrh referenta Odboru k posouzení.“

²¹ Správně Knies.

Jinak nemáme o práci v mezidobí do příštího sjezdu celkem žádné informace, takže dosti zajímavý je dochovaný Čermákův dopis v této věci Josefu Antonínu Jírovi jako činovníku výboru Společnosti přátel starožitností českých z ledna 1909:²²

„Velectěný pane! Jsem tomu povděčen, že si názvosloví tak hledíte. Není věc tak snadna, ale nesmíme se rozplíznouti v nic samou německou důkladností.

Jest to začátek. Vy jste již postoupil o krok dále, a pátrně bude se dále v tom směru pokračovati. Již z pokusu našeho vidím, jak se myšlénky tříbí. V prvém pokuse jest pouze názvosloví zhruba probráno, typy dle časové posloupnosti budou následovat.

Co do věci s Vámi úplně souhlasím, jen račte srovnati s názvoslovím komise, a kde se nerůzní neb pokud jest nové, stojím též za ním.

Až pí. Havelková rukopis pošle, upravím z něho výtah pro tisk do „Čas. spol. př. č. st.“ Totiž věci zbytečné vynechám a uvedu jména, pro která byla většina autorů, kde jest jen po jednom neb dvou a jinak roztržštěná, napíšu k číslu ?. Váš dodatek zasluhuje, aby zůstal jako celek a pokračování v práci. Vždyť ještě jsou jména dob či rázů, způsob hrobů atd. nevyřízeny. (...) Račte oznámiti ve výboru Spol. př., že bych poslal názvosloví ještě před sjezdem, když by je hned otiskli.“

To bylo v době, kdy se uvažovalo o uspořádání dalšího sjezdu hned v roce 1909, ale z toho pak sešlo. Z jiného prostředí pochází dopis poslaný J. A. Jírovi Inocencem Ladislavem Červinkou, předsedou Moravského archeologického klubu,²³ i když ne všechny okolnosti, jichž se týká, jsou jasné:

„To co mi píšete o názvosloví je mi novinkou. Prof. Niederle to asi navrhl proto p. B., poněvadž nevěděl, že k tomu měla být celá komise. Ostatně já navrhoval Čermákovi, aby se názvosloví v korektuře rozeslalo všem přihlášeným pánům, on mi však odepsal, že by to jenom práci a tisk zdržovalo, že to vyjde už jako hotová věc. (...) Mně za to napadlo a v našem Klubu jsem to už prosadil, že místo názvosloví vydáme raději „Archaeologický slovník“; v názvosloví Čermákovo předně nemám důvěry, nb. k tomu ještě, že už je 10 let staré, mimo to musilo by se leccos obšírněji vykládat, ať se tedy zabijí hned jednou ranou dvě mouchy.“

Tady Červinka naráží na to, že nepochybně z jeho podnětu se mezi úkoly Klubu, vytyčenými na jeho prvním sjezdu v Litovli v červenci 1907, objevil požadavek „načítí otázku jednotného názvosloví archeologického, kterouž poslední bude dlužno ovšem řešiti ve shodě teprve s Archaeologickým sborem při Museu král. Českého a Archaeologickým odborem Společnosti přátel starožitností českých v Praze“ (Červinka red. 1907, 138).

Tento plán, chápaný jako dlouhodobý, byl neméně ambiciózní, ale nebylo z něj nic, zatímco Čermákův projekt dospěl alespoň do stadia vyplněných dotazníků, znehodnocených ovšem letitou prodlevou. Trvalo totiž dalších pět let, než se v Praze roku 1913 sešel čtvrtý a poslední sjezd této řady. Ten už zase prehistorickou sekci neměl; úkol terminologie zde byl sice připomenut, ale došlo se k závěru, že ač užitečný, není v současné době proveditelný. Prehistorický odbor Společnosti přátel starožitností českých se celé roky otázku vážně nezabýval kromě jedné schůze brzy po předchozím sjezdu (Prokop 1909, 33). Teprve na schůzi 19. dubna 1913, když se blížil zářijový termín dalšího sjezdu, o ní jednal, což podle zápisu jednatele dr. K. Prokopa (Anonym 1913) proběhlo takto:

„... projednány byly opět na podnět p. inž. Stockého návrhy, které r. 1908 byly usneseny v praehistorické sekcí památkového sjezdu a jichž provedení bylo zůstaeno „Praehist. odboru“ Sp. př. st. č. Pokud se týče svého návrhu, aby jednak názvosloví české praehistorie sestavené komisí zvolenou sjezdem kutnohorským r. 1898 bylo vydáno a vytištěno, jednak aby materiál názvoslovný byl rozdělen na jednotlivé oddíly dle kultur a aby pro každý oddíl dosazena byla komise z odborníků se přihlášivších a zvolených (...), navrhl konservátor p. K. Buchtela, který ve schůzi odboru dne 7. listopadu 1908 zvolen byl referentem pro archeologické názvosloví, aby tato resoluce sjezdová prohlášena byla nyní za bezpředmětnou a to z těchto důvodů: Poměry na poli praehistorické archaeologie od r. 1908 zcela se změnily. Tehdy dílo prof. Dra Píče „Čechy v době praehistorické“ nebylo ještě ukončeno a soustavné publikace o české praehistorii dle učení universitní školy nebylo vůbec. Nyní jest již dílo Píčovo ukončeno a systém mladší školy archaeologické vydán byl v „Rukověti české archaeologie“ K. Buchtelou, prof. L. Niederlem a prof. J. Matiegkou. V obou těchto publikacích dostalo se všem důležitým praehistorickým předmětům vhodného, pokud se týče již ustaleného pojmenování, tak že všem, kdož českou praehistorii chtějí se obírat, aneb ji hodlají studovati, právě tak seznámí se jest s těmito díly, jako osvojiti si běžné v nich názvosloví. Vzhledem k tomu nemůže se v nynější době jednati již o vytvoření vědecké nomenklatury praehistorické, jak původním návrhem na vypracování českého názvosloví bylo zamýšleno, nýbrž nyní šlo by pouze o soustavné uspořádání a vydání takového názvosloví. Práce této však ujala se již korporace nad jiné povolána. Archaeologická komise při „České akademii věd a umění“, obdrževši subvenci z Hlávokova fondu, bude vydávati „Archaeologický slovník“, v němž přihlíženo bude stejnou měrou k praehistorii, jako k historické archaeologii. (...).“

²² Čáslav 15. 1. 1909 (Muzeum hl. m. Prahy – odd. archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, fasc. 86).

²³ Kojetín b. d. (1909) (tamtéž).

Nato se odbor usnesl považovat záležitost touto debatou za vyřízenou a Stocký s Prokopem byli pověřeni tlumočit toto stanovisko na sjezdu. Dr. Karel Prokop referoval pak v září na sjezdu v Praze o provádění úkolů ze sjezdu 1908 (*Vojtišek red. 1915, 10–11*) a uvedl toto:

„1. Návrh kons. Klimenta Čermáka (tj. názvosloví české praehistorie) (...) byl přikázán již sjezdovým usnesením Praehistorickému odboru Společnosti přátel starožitností českých ku provedení, a ten projednáváje resoluce (...) zvolil komisi s referentem konserv. vrchním finančním radou Buchtelou v čele, jež měla názvoslovný materiál propracovati a příslušné návrhy učiniti (...).

Ve schůzi, kterou Praehistorický odbor konal 19. dubna 1913, prohlášen byl návrh týkající se praehistorického názvosloví za bezpředmětný, a to z těchto důvodů: (... viz výše). Tím se stala akce sjezdová (...) bezúčelnou.“

Zkrátka nato skončilo „dlouhé“ devatenácté století způsobem, který nedával mnoho prostoru pro další pomýšlení na terminologii a její otázka tedy zůstala ve stavu, v jakém ji zanechal sjezd roku 1913, dosti dlouho; zřejmě bylo obecně přijato mínění, že Píčovovy „Starožitnosti“ a hlavně Niederlova-Buchtelova „Rukověť“ (1910) jsou dostatečným vodítkem k užívání termínů, takže jejich systematického svodu není zapotřebí.

Všechno, co z tohoto veškerého úsilí zbylo, jsou rukopisné sloupcové tabulky, které Čermák vypracoval jako formulář a poslal jako oběžník po členech výše uvedené komise. Tyto tabulky jsou dochovány v Čermákově pozůstalosti v muzeu v Čáslavi. Jde o starší cirkulář, do něhož svými termíny přispěli především J. Palliardi, Jan Hellich, E. Leminger, pak J. A. Jíra, nakonec Vlasta Havelková (oslovená zřejmě doplňkově jako etnografka) a ovšem Čermák sám (více méně jménem pověřeného spolku Včela Čáslavská), který nakonec vyplnil i sloupec „Přijato“, ačkoli není zřejmé, zda tak rozhodl sám nebo po konzultaci s některými členy komise. Jen okrajové a spíše připomínkové jsou příspěvky K. J. Mašky a L. Šnajdra.

Opis tohoto exempláře včetně překreslených kresbiček je v pozůstalosti J. A. Jíry v Muzeu hl. m. Prahy (ovšem bez sloupce V. Havelkové, které Jíra dotazník teprve zasílal). Patrně jiný exemplář oběžníku měl J. L. Píč, K. Buchtel, K. Prokop a I. L. Červinka (viz výše); ten byl také nakonec Čermákovi odevzdán, ale nedochoval se a nezdá se, že by byl zohledněn. Niederle, ač původně do komise zvolen, se zřejmě práce nezúčastnil.

Vyplněné „formuláře“ z Čermákova čáslavského fondu jsou převedeny bez textových změn a s nejnutnějšími změnami formálními do tabulek v příloze 3 tohoto článku, aby se tak alespoň po více než století vyplnila Čermákova naděje, že „práce tato povšechná bude zajisté publikována“. Jsou vhodné nejen pro představu o problémech terminologie v době, kdy pokračovaly nebo ještě doznávaly spory o arteficialitu určitých nálezů, jejich účel nebo datování, ale i jako pomůcka jak rozumět termínům užívaným jednotlivými tehdejšími autory v jejich pracích.

Obr. 6. Jaroslav Böhm (1901–1962), ředitel Státního archeologického ústavu v Praze, ve 30. letech 20. století

POKUSY GENERACE NIEDERLOVÝCH ŽÁKŮ

K problému se tedy vrátila až doba a generace následující. Podmínky k tomu vytvořila kupodivu opět válka, přesněji silné omezení možností archeologické práce v Protektorátě, jež přinesla její druhá polovina. Za podmínek, kdy zbývala v podstatě jen „domácí“ teoretická práce s nadějí, že výsledky budou využitelné po osvobození v novém státě, chopila se této myšlenky Společnost českých (donekdávna československých) prehistoriků (k tomu viz souvisle *Sklenář ed. 2014*). Na valném shromáždění SČP dne 26. dubna 1940 tehdejší předseda SČP, ředitel Archeologického ústavu dr. Jaroslav Böhm navrhl vytvořit pro tento úkol **terminologickou komisi**, jejímž hlavním redaktorem byl jednohlasně zvolen prof. dr. Jan Eisner; za spolupracovníky-re-

daktory mu byli zvoleni pro paleolit dr. Josef Skutil (Zemské muzeum, Brno), pro neolit dr. Jiří Neustupný (Národní muzeum, Praha), pro dobu bronzovou a halštatskou doc. dr. Jan Filip (tehdy působící krátce jako zemský školní inspektor a v dalších válečných letech jako spolupracovník Archeologického ústavu pro soupisy muzejních sbírek), pro dobu laténskou dr. Bedřich Svoboda (Národní muzeum, Praha), pro slovanské období dr. Rudolf Turek (též odtamtud). Ti měli začít vypisováním termínů z Píčových Starožitností země České, z nichž by se budovala kartotéka; k tomu si mohli přibrat další spolupracovníky (myslelo se na mladé, jimž doba znemožnila studium na vysoké škole).

Rozpracováním tohoto projektu se zabývala výborová schůze SČP 21. listopadu 1940. Úkolem komise bylo určeno stanovení přesného znění termínů i pojmů za účelem jejich normalizace a vybudování kartotéky podle kultur, k čemuž byly pro technickou stránku věci zaměstnány „dvě stipendijní síly z nezaměstnané inteligence“. Poprvé tady už nešlo o tvorbu nových termínů, jejichž fond byl v zásadě dokončený, ale o jejich uspořádání a závazné stanovení forem.

Je zajímavé, že východiskem se měla stát především německy psaná literatura: místo Píčova díla, které se asi po prvotním nápadu univerzitní školy nezamlouvalo, se nejprve měla postupně zpracovávat tehdy základní archeologická encyklopedie – „Reallexikon der Vorgeschichte“, redigovaný M. Ebertem, pak se ale rozhodlo postupovat simultánně ve všech periodách pravěku, k čemuž byla komise rozšířena (vedle Böhmem navrženého přizvání dalších moravských archeologů, např. prof. E. Šimka, dr. I. Červinky či učitele V. Hrubého) a složení pozměněno tak, aby v úseku neolitu zpracovával J. Neustupný terminologii keramiky volutové (tj. lineární) a vypíchanou převzala dr. Libuše Horáková-Jansová, lengyelského okruhu se měl ujmout J. Böhm s pomocí mladších pracovníků (M. Šolle, A. Knor), „nordické“ kultury (v podstatě starší a střední eneolit) R. Turek a michelsberské kultury B. Svoboda, keramiku šňůrovou měl převzít dr. I. Borkovský, zvoncovité poháry L. Hájek a únětickou kulturu J. Filip za pomoci J. Rataje. Mladší úseky zřejmě zůstaly tak, jak byly navrženy, ovšem duplicita jmen naznačuje, že se počítalo nejprve se soustředěním na starší pravěk.

Organizační základna byla tedy připravena, provádění ale narazilo na překážky, jednak vnější (když výnos předsednictva protektorátní vlády ze 13. 11. 1941 zastavil všechna stipendia a znemožnil tak zaměstnávání zmíněných externích sil), ale i vnitřní. Jak už to při takovýchto akcích bývá, účastníci měli dostatek vlastních úkolů a navíc celková atmosféra doby nebyla příznivá. Dr. Böhm na valné hromadě 29. dubna 1942 sice vyzýval ke zvýšené činnosti, ale zřejmě marně, už excerpční práce brzy uvázly a celá akce vyzněla do ztracena.

Lepší osud měla myšlenka, kterou zřejmě brzy poté pojal docent Jan Filip: kodifikace českého archeologického názvosloví, odpovídajícího nové době. Vedlo jej k tomu jednak povolání vysokoškolského učitele, zbaveného činnosti po uzavření českých vysokých škol, jednak zkušenosti nabyté ve spolupráci s Archeologickým ústavem při práci s inventáři venkovských muzeí a jejich mnohdy tristní terminologií, ale v neposlední řadě i záměr připravovat základy pro vysokoškolské studium archeologie na obnovených univerzitách po osvobození.

S ohledem na využití po budoucím znovuootevření studia archeologie zvolil doc. Filip cestu vytváření kreslených tabulek podle typů artefaktů, zachycujících v chronologickém sledu jejich jednotlivé formy a přiřazujících ke každé z nich termín – tedy stejný princip, jaký kdysi použil Čermák. S podporou různých subvencí pracoval na českém terminologickém atlase, k němuž se už dávaly kreslit ta-

Obr. 7. Jan Filip (1900–1981), profesor prehistorie a protohistorie na Karlově univerzitě

bulky. Atlas ovšem do konce války nebyl hotov a k jeho plánovanému vydání tiskem nedošlo, ačkoli už bylo předjednáno s nakladatelstvím; dokončené tabulky však nakonec našly odpovídající použití, když je Filip umístil jako přílohy ke své, jako vysokoškolská učebnice zamýšlené a tak také jím po léta používané knize „Pravěké Československo“ (Filip 1948). Odtud čerpaly poznatky o terminologii celé ročníky jeho žáků až zhruba do počátku 60. let, kdy už kniha byla antikvovaná a objevily se (i když jako učebnice se z různých důvodů neužívaly) nové syntézy především z okruhu prehistorie Národního muzea, už bez výslovného zájmu o terminologii a její systematiku.

Ta se mezitím dočkala obnovené pozornosti z jiné strany, a to v prvních poválečných letech na Moravě. Ponechme stranou příležitostné zčásti oprávněné připomínky brněnského prof. E. Šimka (Šimek 1948), týkající se psaní a počestování cizích názvů paleolitických i jiných dob a kultur – soudě podle dalšího vývoje, byl to hlas volajícího na poušti. Nadějnější a významnější se zdál být krok Moravského archeologického klubu v Brně, který hned v roce 1945 obnovil vlastní terminologickou komisi, jež tu v intencích dávného Červinkova projektu existovala bez hmatatelných výsledků už před válkou, ale i teď se bohužel jejím ustavením aktivita zúčastněných vyčerpala.

POKUSY GENERACE FILIPOVÝCH ŽÁKŮ

V Praze zatím probíhala příprava prvního svazku obnoveného spolkového časopisu, *Obzoru prehistorického* XIII-1946, a bylo usneseno, že bude mít i „názvoslovnou rubriku“, jež by navázala na činnost terminologické komise; ta se v něm pak ale neobjevila a to byl konec celé akce před lety tak velkoryse naplánované.

Myšlenka sama ovšem neumírala, protože – tak jako dříve – vždy čas od času někdo pochopil její užitečnost a nedocenil objem organizační i odborné práce, nemluvě o psychologických překážkách v domluvě většího počtu odborníků. Nanovo s ní vystoupil další Niederlův žák prof. Jan Eisner, při vzniku Československé společnosti archeologické při ČSAV (přesněji při nedobrovolné transformaci staré SČP) v roce 1956 zvolený jejím prvním

předsedou. Když o rok později začala společnost vydávat své Zprávy, akademik Eisner vložil do čela jejich druhého dvojčísla úvodník, na jehož závěr si posteskl, že „naše Společnost chce spolu s příslušnými jazykozpytnými ústavy pečovat o jednotné odborné názvy. Dosud však nedošel jediný návrh.“ (Eisner 1957, 18). (Z toho se zdá, že jakýsi podnět byl už dán, ale žádná písemná stopa po něm nezbyla.)

Dočkal se již v příštím dvojčíslu, kde nedávný absolvent prehistorie a nový člen Společnosti prom. hist. Evžen Neustupný podal vlastní návrh na vytvoření jednotné archeologické terminologie (Neustupný 1958). Na úvod jej zdůvodňuje:

„Naše prehistorie je nyní v období, kdy bude publikovat a teoreticky hodnotit výsledky velkých výzkumů provedených v posledních deseti letech. Velká musea obdrží množství nového materiálu, který bude třeba inventarisovat a katalogisovat. K tomu všemu bude zapotřebí velkého množství popisů i hodnotících textů, jejichž předpokladem je dostatek vhodných termínů. (...) Je nesporné, že každý autor by konec konců byl nucen si vytvořit svou vlastní odbornou terminologii, aby vůbec mohl svůj úkol splnit. Tím by ovšem vznikla řada odchýlných termínů pro tentýž pojem, neboť mnoho autorů by se z různých důvodů drželo své terminologie; jiní by zase ze snahy po jednotnosti přijímali nedokonalou nebo nedomyšlenou terminologii cizí a tím ji vlastně pomáhali kodifikovati.“

Obr. 8. Jan Eisner (1885–1967), profesor slovanské archeologie na Karlově univerzitě, první předseda Československé společnosti archeologické

Jestliže chceme předejít tomuto živelnému vývoji a zabránit zmatkům, které by jistě v naší terminologii způsobil, měli bychom se pokusit o řešení této situace způsobem, který by byl rychlý a účinný, a který by byl současně přijatelný pro všechny naše prehistoriky. Je samozřejmé, že teprve během konkrétní archeologické práce s materiálem je možno vytvořit skutečně živý terminologický systém; jeho základy však můžeme položit již předem a vyhnouti se tak zbytečnému tříštění našeho názvosloví a zbytečným omylům.“

E. Neustupný proto vytvořil návrh programu, který zde předložil. Zčásti opakuje správné myšlenky zmíněné v úvodu, pokud ale jde o jejich uvádění do praxe, naráží na hranice, na nichž ztroskotaly už předchozí pokusy. Vytvoření jednoduchých a jazykově správných termínů bylo v zásadě možné, ale „zavést všeobecné používání těchto termínů“ vyžadovalo jediné úřední nařízení nejspíše prostřednictvím akademie, což se v centralizovaných 50. letech nemuselo jevit nemožným, ale vzhledem k tomu, že nebylo co zavést, nelze si tuto možnost ověřit. Rovněž konstatování, že jedinou cestou je „dohoda všech archeologů, kteří pracují na určitém úseku prehistorie“, aby terminologie nebyla odmítána z mimovědeckých důvodů, je logické a oprávněné, přesto nepostrádalo prvek idealismu i v době, kdy dotyčných odborníků bylo mnohem méně než dnes (snad o to více bylo individualit); ponecháno na dobré vůli zúčastněných, nemělo takové očekávání velkou nadějí na úspěch zejména v některých z těchto úseků.

K organizaci resp. koordinaci této práce navrhl E. Neustupný vytvořit ústřední terminologickou komisi, ta měla připravit zásady a pak rozdělit časové úseky jednotlivým komisím, složeným ze všech odborníků na daný úsek. Měla být složena z osmi zástupců jednotlivých období a jazykového odborníka, přičemž by se kvůli jazykovým otázkám dbalo na paritu Čech a Moravy. Komise by sepsala věcný inventář úseku provázený kresbami, vyhledala k němu doposud užívané názvy a tento elaborát zaslala členům ke komentování a výběru, na tom základě připravila definitivní návrh a po schválení předala ústřední komisi.

Společný výsledek by měl být publikován v obrazovém slovníku nebo atlasu a ústřední komise by měla vyzvat univerzity, muzea a časopisy, aby této terminologie napříště dbaly.

„Prehistorie má tu výhodu,“ uzavírá Neustupný, „že její terminologie není dosud ustálena, a že ji budeme tvořit až v době, kdy naše konkrétní poznání je již značně rozvinuto, promeškáme-li vhodnou dobu, výhoda se rychle změní v nevýhodu.“

Nejen centralizovaná doba, ale i nedávný vznik akademie věd a zcela čerstvé ustavení celostátní archeologické společnosti s ní spojené dávaly naději, že tentokrát by se plán jednotné terminologie mohl zdařit. Ale projevila se tradiční překážka práce: ohlas mezi archeology byl prakticky nulový. Jediný ohlas byl publikován hned v závěsu za citovaným návrhem, a to z pera profesora prehistorie na brněnské univerzitě a redaktora Zpráv Františka Kalouska (*Kalousek 1958*). Vyjadřuje skepsi k možností všeobecné dohody a případně všeobecného přijetí takto vzniklé terminologie. *„Takové anebo podobné terminologické komise tu už byly. A výsledek?“* Myšlenku samu má za velmi potřebnou a záslužnou, ale prakticky by komise musely být zajištěny nějakými institucemi (základnou by mohla podle něj být Čs. společnost archeologická) a zainteresovány na své práci nejen vědecky.

I Kalousek se podmíněně domníval, že by tato věc byla v zásadě možná, ale skutečnost byla ještě černější než jeho pochyby: nikdo se návrhu neujal (ani sám tvůrce jej dále neprosazoval) a nebyly podniknuty ani první kroky k jeho provedení, takže poměrně vhodná chvíle byla skutečně promeškána.

Méně ambiciózní formou se ale myšlenka terminologie přece jen ve Společnosti probudila o několik let později, když Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV v souvislosti se zřízením členské

Obr. 9. Evžen Neustupný (* 1933), pozdější ředitel Archeologického ústavu v Praze a profesor Západočeské univerzity v Plzni, kolem roku 1960

kategorie dopisujících spolupracovníků zvětšily ročníkem 1964 svůj formát, přešly na šest čísel ročně a hledaly novou tvář a obsah přiměřené této změně.

Staré důvody a navíc záměr pomoci muzejníkům zejména neodborným při jejich práci se sbírkami a vůbec zvýšit informovanost zájemců o archeologii vedly redaktora Zpráv, odborného asistenta Prehistorického ústavu Karlovy univerzity Miroslava Buchvaldka k myšlence publikovat v každém čísle **tabulky typických nálezů s termíny**. „V první sérii budou probrány základní a typické tvary, v dalších sériích bude základní typový fond prohlouben a rozšířen i na další archeologické památky, např. objekty (typy obydlí, hradů a p.).“ Zčásti bylo možno jako podklad využít rozmnožovaná skripta, která pro svoji Závodní školu práce (dobový termín pro zvyšování kvalifikace zaměstnanců) připravoval Archeologický ústav ČSAV.

Začalo se hned od č. 1–2, kde po stručném úvodu (*Buchvaldek 1964a*, resp. *týž 1964b*) začala řada přehledů kamennou industrií štípanou obecně a paleolitickou (*Vencl 1964a*), broušenou neolitickou (*Vencl 1964b*) a eneolitickou (*Buchvaldek 1964c*), následovalo základní tvarosloví nádob (*Buchvaldek 1964d*), měděné a bronzové industrie (*Bouzek – Moucha 1965*), a tím projekt skončil. Nadále se předpokládalo, že tuto funkci budou plnit přehledy jednotlivých kultur či druhů materiálu, psané do Zpráv příslušnými odborníky v 60. a ještě 70. letech – ty ovšem vzhledem k rozdílné ochotě autorů psát populárnější verze svých prací nepokryly zdaleka celý rozsah pravěku a rané doby dějinné, takže i nadějný záměr nakonec vyzněl polovičatě a vytratil se.

Není bez zajímavosti, že i v tomto případě se organizátor domníval, že tento pokus „v úzce odborných kruzích bude jistě diskutován“. Nebyl – neprofesionálně byl se zájmem přijat, ale mezi archeology opakovaně žádnou odezvu nevyvolal, každý byl patrně spokojen se svými navyklymi výrazy a nehodlal je měnit.

(ZATÍM POSLEDNÍ) POKUSY POČÍTAČOVÉHO VĚKU

Další podnět na sebe nedal dlouho čekat: stala se jím příprava nových Směrnic pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích, která probíhala od počátku 70. let (jako platný předpis vydány 1984). Sílicí požadavky ministerstva kultury na zvyšování plánů (tj. zrychlení) **evidence sbírkového materiálu** 2. stupně v muzeích přesahovaly personální i technickou kapacitu odborných pracovišť. Jakmile se začalo jednat o zefektivnění katalogizace 2. stupně na trojdílných kartách, vyvstal tradiční problém věcné terminologie znovu. Jednou z cest, jak tuto evidenci kvalitně provést, se jevílo vytvoření (konečně) jednotného tvarosloví archeologických předmětů, které by v podmínkách urychlené evidence zajistilo vzájemnou kompatibilitu záznamů v jednotlivých muzeích (i tam, kde je nebude vytvářet archeolog, protože zdaleka ne všechna muzea jej měla)

Hned na prvním semináři muzejních archeologů v Kolíně, věnovaném evidenci archeologických sbírek v muzeích, upozornil prof. Jiří Neustupný v hlavním referátu (11. 12. 1973), že její „jednotnost je předpokladem stejného východiska při strojovém zpracování“; dosud vypracované terminologie jsou jen dílčí a rozhodně nekoncepované s ohledem na potřeby muzejní evidence; třeba je sjednotit a doplnit, provést diskusí a oponenturou, aby se mohly stát závaznými, na což ovšem nestačí muzejní archeologové sami. Na druhé straně ale jen tuto část archeologů nová situace tížila a bylo zřejmé, že právě ona se musí ujmout iniciativy.

Z této situace vzešel návrh, formulovaný a zdůvodněný autorem tohoto článku, aby se oborová komise úkolu ujala a zapojila do něj co nejvíce muzejních archeologů podle jejich specializací. Projektu byl věnován jeden z výročních seminářů muzejních archeologů ČSR, X. seminář v Muzeu středního Pootaví ve Strakoncích v červnu 1982 (viz *Hartl 1983*, 44; *Sklenář 1998a*) pod názvem „K problematice archeologické terminologie v muzejní katalogizaci“; stejnojmenný hlavní referát připravil a 2. 6. přednesl autor, tehdy pracovník prehistorického oddělení Národního muzea a člen komise.

Podle tohoto návrhu, připraveného společně s vědeckým tajemníkem komise PhDr. Jiřím Hartlem (už v březnu byly rozeslány informace a výzvy vybraným pracovníkům, s nimiž se počítalo) a schváleného plénem semináře, stal se hlavním koordinátorem akce PhDr. Karel Sklenář, CSc. a bylo vytvořeno šest pracovních skupin-komisí (tedy systém obdobný ke staršímu pojetí Böhmovy iniciativy či návrhu E. Neustupného):

- I. pro paleolit a mezolit (vedoucí PhDr. Karel Valoch, CSc., MM Brno)
- II. pro neolit a eneolit (PhDr. Vladimír Ondruš, CSc., MM Brno)
- III. pro dobu bronzovou (PhDr. Miloslav Slabina, NM Praha)
- IV. pro dobu halštatskou a laténskou (PhDr. Peter Budinský, Oblastní muzeum Teplice)

V. pro dobu římskou a dobu stěhování národů (PhDr. Vladimír Sakař, CSc., NM Praha)

VI. pro dobu hradištní a středověk (PhDr. Dana Cejnková, Muzeum města Brna)

Pracovat v komisích mohl kdokoli, kdo projevil zájem. Uvedené skupiny platily pro první kolo, počítalo se ještě s druhým, kdy vzniknou komise podle materiálu pro kontrolu a doplnění vzniklých elaborátů. Podle usnesení strakonického semináře měly být práce v prvním kole dokončeny do dvou let; už na konci roku měly být komisemi podány písemné zprávy, na jaře 1983 předloženy dosavadní výsledky.

Tolik tedy plán, jak se ukázalo, optimistický. Ve skutečnosti (kromě skupiny paleolit-mezolit) nedošly žádné zprávy a později ani žádné výsledky. Porada vedoucích pracovních skupin v Praze (2. března) ukázala potřebu zpřesnění úkolu, v materiálu ze 16. 3. byl proto specifikován cíl akce, jejíž produkt „nemá být ani klasifikačním klíčem chronologického či kulturního určování materiálu, ani detailní vědeckou terminologií, nýbrž pokusem o sjednocení dosud nejednotného popisu archeologických sbírkových předmětů“. Záměr byl minimalizován na katalogizační příručku – pomůcku klasifikujícím archeologům mimo rámec jejich specializace v rozsahu potřebném pro 2. stupeň evidence, tedy pro běžnou muzejní praxi: materiál zařazovat výběrově (běžný, ne unikáty), netvořit nové termíny – jde o sjednocení a určitou kodifikaci termínů zavedených. Doporučovaly se konzultace s nemuzejníky. Návrhy termínů se měly podávat na formalizovaných lístcích A5 s návodnými kresbami (z nichž by vznikly lístkové hesláře), a to ve čtyřech skupinách: základní prvky popisu, názvosloví celků, částí a výzdobných motivů.

Efekt všech pokusů byl (přes uspořádání několika porad vedoucích) v podstatě nulový. Koordinátor plánu referoval o něm na dalších seminářích v Blansku 1983, Českém Krumlově 1984, Uherském Hradišti 1985; v Českém Dubu 1986 se námět objevil už jen v diskusi.

Přestože šlo o akci opřenou o autoritu instituce pozeňované mocenskými orgány (Ústřední muzeologický kabinet jako nástroj ministerstva kultury dislokovaný v Národním muzeu), nedošlo tedy ve vývoji věci téměř k žádné změně ve srovnání s předchozími pokusy. Jediná komise, která svou práci vykonala, byla paleoliticko-mezolitická díky tomu, že ji tvořil malý kolektiv zahrnující iniciátora celé akce (a koneckonců i tomu, že na úseku štípané industrie se celosvětově pracovalo na morfologii a tím i na terminologii mnohem dříve a více než na jiných polích archeologie). Všichni tři její členové (třetím byl PhDr. Martin Oliva, tehdy pracovník Západočeského muzea v Třebíči) vypracovali návrhy, které byly navzájem konzultovány a spojeny. Je ovšem pravda, že měli k dispozici pro střední paleolit terminologii Jana Fridricha (*Fridrich 1970*), pro mladší paleolit a mezolit práci Bohuslava Klímy (v podstatě českou verzi francouzské terminologie, *Klíma 1956*), jež obě šly ale do většího detailu, než bylo pro muzejní praxi účelné.

Mezitím se daly evidenční práce do pohybu i po jiné, dosud neznámé linii, označované dobově jako „**strojové zpracování sbírek**“ a související s prvními praxeschopnými počítači. Jestliže zpočátku nesměle sžívání archeologie s počítačovou technikou zhruba od 50. let 20. století směřovalo především ke zpracování (deskripci a klasifikaci) velkých nálezových souborů pomocí matematických metod, nyní se k tomu přidružil i zájem o počítačovou evidenci muzejních sbírkových fondů. Ale zatímco k úkolům prvního druhu stačily jednotlivé (zpočátku sálové) počítače, muzejní aplikace – měla-li prakticky sloužit – potřebovala mnohem větší počet přístrojů a to nebylo snadné ani v západních zemích, natožpak v „socialistickém táboře“, v jehož muzeích se počítač pro běžnější užití teprve v 90. letech pomalu měnil z bílé vrány v pracovní nástroj.

Ministerstvo kultury zadalo tehdy muzeologickému oddělení Moravského muzea v Brně (PhDr. Z. Stránský) úkol vypracovat systém automatizované evidence muzejních sbírek, a toto muzeum, jež k tomu účelu vytvořilo samostatné pracoviště (oddělení informatiky), se nadále stalo střediskem vývoje v daném směru; za archeology přitom působil konkrétně především PhDr. Milan Salaš (a mimo MM PhDr. Peter Budinský z muzea v Teplicích), technickou stránku zajišťovala po řadu let vedoucí nového oddělení ing. Radka Durmonová, později s dalšími pracovníky. Podle požadavků pracovišť MM (pak MZM) vznikala archeologická modifikace Automatického informačního systému pro muzea (AISM), která ovšem nebyla jediná, různá pracoviště si mohla systém různě modifikovat. K tomu byly v první polovině 90. let k dispozici pomocné slovníkové soubory, vznikající průběžně a postupně – mj. slovník přípustných názvů předmětů a slovník zkratk typů. Než ale byl AISM dopracován, začal se v polovině 90. let (opět v Brně) jako zadání Asociace muzeí a galerií připravovat nový, dokonalejší projekt DEMUS (Dokumentace a evidence muzejních sbírek).

Na organizaci přípravy se předtím i potom podílel Ústřední muzeologický kabinet při Národním muzeu, v dotčených oborech pak oborové komise, které při kabinetu pracovaly – v tomto případě archeologická komise vedená tehdy PhDr. Vladimírem Ondrušem, vedoucím pravěkého oddělení Moravského muzea.

Téma přípravy strojového zpracování nahradilo terminologii na muzejních seminářích: referoval o něm V. Ondruš v Novém Jičíně 1987 s tím, že má přejít do praxe roku 1990. Mezitím v roce 1988 začal vznikat pro tento účel předmětový slovník – heslář se závaznými termíny, unifikujícími zápisy do elektronické evidence – vlastně jakási obdoba terminologického slovníku, omezovaná ovšem technickými možnostmi tehdejších počítačů, kdy chystaná „archeologická informační (deskripční) věta“ musela mít většinu údajů zakódovaných kombinacemi písmen a číslic a slovní vyjádření v položce PREDMET (nekódované pro základní srozumitelnost záznamu) mohlo mít nanejvýš 40 znaků. Také na slovníku se podílela oborová komise, bylo však na něm patrné, že vzniká „za pochodu“ postupným empirickým přidáváním z různých stran, neměl logickou stavbu, byl neúplný a uváděl jen pojmy bez jakéhokoli upřesnění, na což komise opakovaně poukazovala. (Například: uvádělo se heslo „artefakt“ v podobách a. bochánkovitý, dlátovitý, hrotitý, klínovitý, kombinovaný, lopatkovitý, lžícovitý, roubíkovitý, s rýhou, se žlábkem, vícehrotý.) To jen potvrzovalo potřebu uceleného a strukturovaného slovníku, který měl původně vzniknout s předstihem, ale ztratil několika let čekáním na dobrou vůli zúčastněných.

Proto se komise rozhodla vydat prozatím alespoň víceméně připravený první svazek o kamenné industrii, a to v menším kolektivu. Na semináři roku 1989 v Mikulově („Strojové zpracování archeologických sbírek v muzeích“) už mohl koordinátor opuštěného projektu referovat o jeho vydání. „**Archeologický slovník I.**“ (Sklenář – Hartl 1989) zahrnul štípanou složku (z podnětu K. Valocha zohledňující vedle paleolitu a mezolitu i neolit a eneolit jako jeden celek), kterou zpracoval do konečné formy K. Sklenář, jenž připojil i část o ostatních kamenných artefaktech; broušenou složku připravil další pracovník prehistorického oddělení Národního muzea Jiří Hartl na základě své kandidátské disertace (Hartl 1988, přičemž k dispozici byla již zejména starší práce Venclova – Venc 1960). Svazek obsahoval nejen morfologii/terminologii s potřebnými instruktivními perokresbami, ale i zásady popisu a zobrazení. Vydání tohoto svazku, uskutečněné Národním muzeem po sedmi letech od strakonického semináře, bylo bohužel ještě ovlivněno jak kvalitou tisku a papíru socialistické malotirážní polygrafie, tak možnostmi zařazení do edičního plánu NM a tiskárenskými termíny.

Tedy už bylo zřejmé, že přes kolektivní komise cesta dále nevede a žádaného efektu lze dosáhnout jenom na užší personální základně. Navíc změny v organizaci muzejnictví od roku 1990 odsunuly Ústřední muzeologický kabinet na vedlejší kolej, sama archeologická oborová komise se dosti změnila (rozhodla se pak také pro přechod do rámce nové Asociace muzeí a galerií) a s tím i podmínky, se kterými počítaly ještě nedávné představy (Sklenář 1989). Bylo jasné, že pokud má edice pokračovat, musí se jí ujmout jediný autor a dát jí určitou jednotnou podobu i za cenu jisté subjektivity. K. Sklenář ve snaze pokračovat v původním plánu zvolil pro další svazek poměrně schůdnou oblast *kovových artefaktů* a ujal se jejího zpracování, jež pak předložil k připomínkám omezenému okruhu kompetentních a přitom dělných kolegů z příslušných období (M. Fridrichová, J. Hartl, I. Hásek, J. Hralová, M. Lutovský, V. Sakař, P. Sankot, M. Slabina). Takto zpracovaný druhý svazek terminologické řady, označený „Karel Sklenář a kol.“ (z psychologických důvodů; autorský kolektiv neexistoval, ačkoli zejména konzultační podíl M. Lutovského nebyl zanedbatelný) vyšel v Národním muzeu v roce 1992.

V titulu byl označen jako svazek 2.1., protože chyběl vrcholný středověk s přesahy do mladších období; kvůli napsání svazku 2.2. se redaktor obrátil na oddělení starších českých dějin Národního muzea, ale přes několikaleté sliby zůstal tento svazek nenapsán; naštěstí pro středověké kovové předměty byla k dispozici alespoň terminologie vypracovaná v Moravském (zemském) muzeu Ludvíkem Belcredim (Belcredi 1989).

Další dva vydané svazky Archeologického slovníku (3. a 4.) byly již přiznaně redaktorovou prací (konzultace a připomínky laskavě poskytli V. Brych, E. Droberjar, M. Lutovský a M. Slabina) a také ony byly vydány Národním muzeem (Sklenář 1998b; *týž* 2000).

Třetí díl Archeologického slovníku je věnován *keramice a sklu* společně, protože tvarosloví nádob, k nimž se oba tyto materiály užívaly především k výrobě, je v zásadě shodné. Ani tento díl se nesnaží o morfologii v rámci dob a kultur, nýbrž o jednotný diachronický systém popisné terminologie na základě typů a podtypů stručně a zřetelně charakterizovaných z hlediska morfologie (funkční termíny se objevují jen zřídka v případech zvláštních a jednoznačných nebo jako pojmy tradičně vžitě). Podrobně byla zachycena i terminologie dílčích tvarů (okrajů apod.) a výzdoby. Čtvrtý a poslední díl zabraly kostěné artefakty v nejširším smyslu, pokud tvoří určitější a opakované tvary, resp. typy.

Tím byl v podstatě pokryt celý movitý fond pravěké a raně středověké archeologie a zpracován tak, aby ilustrovaná terminologie sloužila i pracovníkům muzeí a dalším zájemcům mimo profesionální archeologii (například k evidenci muzejních sbírek v menších muzeích). Termíny byly prakticky vždy voleny podle stávající praxe, pouze ve sporných případech, kdy bylo třeba rozhodnout se mezi protichůdnými zvyklostmi (kdy např. jeden a týž tvar se v různých kulturách označuje různě, a na-

opak), byla snaha vybrat termín nejuvhodnější, nejužívanější a pod. z hlediska určitého systému termínů i jazykové správnosti. Rozhodně se nevymýšlely novotvary. Jednotlivé typy byly vždy definovány svými znaky, odlišujícími daný typ (termín) od jiných blízkých pojmů. Zároveň byl zhruba vyznačen časový rozsah výskytu typu (tvaru). Slovník tvořil podle možnosti binomickou terminologií typovou a tvarovou; důraz byl položen na tvarové a výzdobné vlastnosti, funkční určení se objeví spíše jen nouzově; chronologické a kulturní určení mělo funkci doplňkovou, resp. informativní,

Autor i konzultanti vycházeli z předpokladu, že svazky se stanou předmětem určité diskuse jakožto návrh na většinově přijatelnou normu, závaznou alespoň pro muzejní evidenci; to se ale bohužel nestalo, ohlas (nejen kritický a polemický) byl nepatrný (na rozdíl od zájmu, který do dneška už všechny svazky rozebral). Opět jako v minulosti se ukázalo, že česká archeologie vlastně nemá zájem o kodifikaci názvosloví a každý pracovník raději dává přednost svému vlastnímu zvyku a volbě, což se nadále projevuje mj. v diskompatibilitě terminologie papírových i elektronických evidencí muzejních sbírek (nemluvě o tom, že například nejrozsáhlejší databáze – sbírky oddělení pravěku Národního muzea – vznikla pouhým přepsáním až sto let starých inventárních zápisů, k jejichž věcné či terminologické rektifikaci se už bohužel nepřistoupilo a její použitelnost je tak dosti nízká). Současný terminologický fond je nesystematický soubor, historicky vzniklý a neustále se rozrůstající kumulováním osobních a skupinových terminologií bez vyhodnocení a selekce z hlediska konzistence terminologického systému. Dobře je to vidět na postupně vznikajících slovnících k počítačovým evidenčním programům.

Čím vyšší je počet profesionálů v archeologii, tím menší je naděje, že by se na něčem sjednotili, takže pevné terminologie – vlastnosti skutečných věd – se tento obor už asi nedočká. (Nejeví o ni ostatně jako obor zájem už půl století, zatímco například na Slovensku byl alespoň učiněn ze stejných pohnutek jako v našich muzeích v počátcích „strojové evidence“ pokus v podobě semináře o otázkách terminologie, uspořádaného Archeologickým ústavem SAV v Nitře v září 1987, z něhož vyšel tiskem slovník „Šperk a součásti odevu“ – Bujna et al. 1990; dále Oždání 1992; Bujna 1996.) Jsou samozřejmě osobní pokusy na omezených úsecích, nebo dílčí tradiční terminologie, např. spon doby římské, které se zvykově široce udržují mezi odborníky na určité kultury či období, ale i v těchto případech jde o dobrovolné připojení. Předchozí přehled je tedy historií marných snah o vymoženost, kterou v dnešní archeologické praxi snad nikdo nepostrádá.

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Příloha 1

Josef Antonín Jíra Klimentu Čermákovi, (Praha) 1. 1. 1908

(Koncept – Muzeum hl. m. Prahy, odd. archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, fasc. 86).

Velectěný pane!

Veselý nový rok atd. Zasláné mi názvosloví jsem konečně doplněné poslal k další cirkulaci pí Havelkové. Prosím, abyste laskavě přijal ještě jednou omluvu, proč se záležitost ta tak dlouho mou vinou zdržela.

Potkala mne táž nehoda jako p. notáře Palliardiho. Stěhoval jsem se a sice třikráte v době kdy jsem byl v držení onoho názvosloví. Poněvadž tenkrát nemohl jsem vše sám baliti, tu se stalo že názvosloví to bylo někým založeno, tak že jsem dlouho nevěděl kde je mám a návolem rodinných a kancelářských událostí jsem i v potomním čase vše zapomenul. Váš dopis mne konečně vyburcoval, tak že jsem se dal do hledání a korespondenci jsem konečně našel. Připojil jsem své doplňky, pak jsem ale chtěl mítí též opis Vašeho návrhu, tu bylo ale třeba opět čekati, než jsem našel nějakou prostinkou duši která by mi to okreslila.

Na to jsem to opět při stěhování založil, konečně po hledání dosti dlouhém jsem to našel a znovu vše prohlédl. Napsal jsem k tomu svůj dodatek, který jsem poslal jistému pánovi ku schválení. Tam opět dosti dlouho ležel. Na to byl mi konečně vrácen. Vše jsem opět přečetl znova. Nyní jsem ale potřeboval k dodatkům kresby. Tu opět jsem musel někoho hledati, kdo by mi to nakreslil. Konečně i to se stalo ve třech nedělních dnech. Práce byla konečně hotova. Bylo to letos v létě, kdy byla pí Havelková někde na Moravě na letním bytu. Odložil jsem opět vše stranou až nyní o prázdninách vánočních jsem vše dokončil a jí poslal.

Svůj dodatek chci Vám poslati abyste připojil k němu laskavě své dobrozdání a týž zaslal prof. Maškovi i Palliardimu a Lemingerovi který pak aby to opět na mou adresu poslal, abych viděl jak to dopadlo. Sám to pak zašlu dále. Přiznávám se, že jsem též nespěchal a odkládal s ukončením všeho, poněvadž se obávám abyste se snad na mne nehněval pro připojené poznámky. Prosím, abyste mi prominul, pakli jest to snad neuhlazeně psáno a prosím abyste měl laskavě na paměti že se tak děje pro dobro věci samé.

Prosím tedy o laskavé sdělení, souhlasíte-li abych Vám nejdříve onen dodatek poslal. Jsem jenom rád, že můj odklad nebude věci na škodu. Může se ještě v krátkém čase vše ukončiti ať budou mé návrhy přijaty čili nic.

Příloha 2

Josef Antonín Jíra, koncept přípisu Klimentu Čermákovi, (Praha) 24. 12. 1907

(Muzeum hl. m. Prahy, odd. archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, fasc. 86).

**Dodatek
ku „názosloví v české archaeologii“**

Zaslaný mi cirkulář jsem doplnil, dovoluji si však připojit následující dodatek:

Mám za to, že není toliko úkolem nového názvosloví stanovit přesně, má-li nějaký předmět býti pojmenován tak či onak – sekera obuchem či obráceně. Úkol jeho jest asi tento:

I. Má vytvořit patriční názvy jednotlivých typů hojně v našich nálezech se vyskytujících, aby tedy často pracné v každém novém pojednání se opakující těžkopádné i nejasné popisy sobě podobných nálezů byly nemožnými. Uspoří se tím místo v časopisech, ztráta času pisatele i čtenáře a články pozbudou své zmatenosti i únavné nepřehlednosti.

II. Má býti vodítkem, jakýmsi vzorným „slabikářem“, t. j. má poučiti, jak třeba tříditi celou naši archaeologii na jednotlivé nám dosud známé doby – (periody či rázy, neb typy, ale ani zde nemáme ještě přesného názoru) – a určití jediné správné pojmenování.

III. Má býti rádcem, dle kterých a jakých typických znaků nalezené předměty té neb oné „době“ třeba přiřaditi.

Zaslaný cirkulář uspořádaný dle jednotlivých nástrojů a náradí (kladiva, nože, sekery, jehly a j. v.) odpovídá pouze sub I. řečenému úkolu, avšak mezi vyobrazenými v něm předměty:

a) jsou uvedeny nástroje štípané a řezané, jichž tvar spočívá třeba jen v náhodném odštípnutí plochy, neb materiálu z něhož jsou vyrobeny a konečně snad i v libovůli výrobce

b) jsou vyobrazeny nástroje z velké části vzácné, mnohdy unika, předměty cizí, jimž podobné nebyly u nás nalezeny (švédské, norské, dánské, švýcarské ba i egyptské)

c) předměty o nichž jest sporno, jsou-li to vůbec nástroje, neb takové, o nichž nemůžeme s určitostí tvrditi, že se jich v té podobě, jak jsou vyobrazeny, vůbec užívalo

d) a konečně i takové, které již vůbec nespádají do doby předhistorické (rokokový nůž).

Myslím že zavedení jednoduchého pojmenování pro výše zmíněná vyobrazení nebude míti žádného účelu. Dále: e) v oddělení „nádob“ nejsou zastoupeny v počtu dvanácti vyobrazených ani všechny typické nádoby jednotlivých „dob“ ba ani ukázky všech dob. V oddělení „ornament“ jsou uvedeny

f) mnohé neúplné (necelé) ornamenty neb též

g) ornamenty složité, které nenalézám vždy přesně v téže podobě jak jsou vyobrazeny a proto odporučovalo by se max. ad f) ornamenty nejprve doplniti, ad g) vyobraziti na místo některých (n. př. č. 24) jejich „prvky“ – jichž seskupením povstal pak více-méně složitý ornament – a ty opatřiti přesnými názvy.

V rámci jak jest názvosloví založeno, neodporučuje se dle mého náhledu připojovati (v provolání k těmž přiloženém žádané) dodatky a snad i dodatky k dodatkům; povstal by pak velmi chaotický a těžkopádný návod, který

1) vydán tak jak jest, t. j. cirkulář a dodatky, bude velice nepřehledný;

2) musel by tedy již kvůli snadnějšímu přehledu býti přepracován, t. j. uspořádan (v dodatcích uvedené vřaditi do cirkuláře). Pak by bylo třeba též dle nějakého systému sestaviti, a tu by se zajisté přistoupilo ku třídění jednotlivých předmětů dle jejich vývinu t. j. od primitivních k pokročilejším, tedy chronologicky, dle dob či rázů a tím by se samo sebou přišlo k mému sub II (a případně i sub III) na počátku tohoto dodatku řečenému. Návrh na třídění a pojmenování jednotlivých „dob“ nebyl však do názvosloví vůbec pojat, tak že by toto musel sestaviti sám pořadatel materiálu z cirkulace vráceného.

Dle mého soudu bylo by asi toto třídění a pojmenování jednotlivých „dob“ spornější všech v cirkuláři již pojatých i později připojených pojmenování předmětů. Vracený pak material sám nebude však tomuto uspořádání vyhovovati, poněvadž P. T. členové komise jsou svedeni nynějším uspořádáním názvosloví, nedoplňují ono tolik, aby vše typické a důležité z jednotlivých dob bylo v názvosloví uvedeno.

Dovoluji si proto navrhnouti: Názvosloví budiž ihned rozděleno dle jednotlivých hlavních „dob“ (rázů, period) na oddělení, která buďtež opatřena názvy. Každá z těchto hlavních oddělení buďtež dle rázů roztříděna na více dnes nám známých pododdělení, která buďtež pokud možno přesně, rázovitě pojmenována. Z nejtýpicťějšího a přesně probádaného náleziště té neb oné doby buďtež vybrány oné době pouze typické nádoby, ornamenty a nástroje a ty buďtež na tabulky (dle předmětů) přesně nakresleny, popsány a nějakým jednoduchým názvem neb číslem opatřeny. Navrhuji aby

a) buď práce ta byla rozvržena mezi jednotlivé P. T. členy komise tak aby z nich každý si vybral jistý oddíl (dobu neb poddobu) ku zpracování, kteroužto práci po ukončení aby pak každý zaslal P. T. panu Kl. Čermákovi, který by ji dal (nákladem Společnosti) rozmnožiti a každému členu komise pak zaslal kopii k případnému doplnění obrázců neb opravě navržených názvů

b) neb v obavě – odvolává se na dříve řečené, že třídění a pojmenování jednotlivých dob bude asi velice sporné, tak že prostřednictvím oběhu jednoho exempláře, který asi několikrát by celou komisi musel procirkulovati, záležitost by se prodlužovala, navrhuji, aby předběžná práce ta byla svěřena archaeolog. odboru „Společnosti“. Odbor nechť pozve do svých schůzí všechny pražské členy, zvolené do komise, tedy nadpoloviční většinu všech P. T. členů a ve srozumění s nimi nechť upraví předložený návrh názvosloví.

Hotový návrh budiž litogr. rozmnožen k zaslání v otiscích všem P. T. členům komise ku opravení, doplnění neb schválení a doplněný materiál budiž pak zaslán P. T. p. Čermákovi k dalšímu upotřebení.

Jak si asi představuji uspořádání názvosloví, pokusil jsem se poněkud naznačiti na 4 přiložených tabulkách vyobrazení keramiky doby kamenné a jejího ornamentu.

Tab. I. Keramika rázu kulovitého. Její vývin:

1.) mísa v podobě úseče koule

- 2.) hrnek otevřený
- 3.) nádoba kulovitá
- 4.) " " s náběhem v hrdlo
- 5.) " " se silnějším " "
- 6.) " " s hrdlem

Při popisu podobných by stačilo odvolati se pouze na tabulku a číslo vyobrazení a poznamenati má-li popisovaná nádoba vyznačené dno čili nic, pupky, jaké, kde a kolik.

Tab. II. Ornament keramický rázu kulovitého

- 1) ornament Ačkový
- 2) týž se „sedlem“
- 3) girlandy trojité
- 4) xkrát lomené břevno s klíny
- 5) ležící S na pupky zavěšené (ze tří čar atd.)
- 7)²⁴ laločnice (voluta) levá, nekonečná; (levoběžná) jednoduchá
- 8) " " " " " " zavinutá
- 9) táž s výplní nahoře i dole
- 10) voluta levá se stromky po stranách
- 11) ornament „naložený či nakládáný“
- 12) důlky, čočky na volutě
- 13) vseky " "
- 14) střídavé pupky kolik
- 15) pupky s girlandou otisků prstů

NB. Připojit by se ještě mohlo k č. 6–10 vyobrazení téhož obrácené s pojmenováním „pravá“ podobně i č. 5, dále několik ornamentů které bývají připojovány k vyplnění prázdných ploch mezi jednotlivými ornamenty např. /náčrtek pásky ve tvaru V/ a t. p.

III. nádoby rázu píchaného (vypíchaného) (bez ohledu na ornament)

- 1) nádoba hruškovitá
- 2) " " rovně sevřená
- 3) " " (?) (" neb) obloukovitě sevřená s ostrým břichem
- 4) pohár hruškovitý s " " a táhlým obloukovitým hrdlem (obloukovitě se svírajícím)
- 5) koflík " " s nízkým " širokým " a ostrým břichem
- 6) " rovnostěnný, se dnem kulovitým
- IV. „prvky“ píchaného ornamentu
- 1.) pás dvouřadový (ze dvou řad teček)
- 3.) třířadový tří
- 2.) dvouřadový, střídavý (ze dvou řad střídavých teček)
- 4.) třířadový ze tří
- 5.) (dvouřadých) střídavek
- 6.) kůl (dvouřadový)
- 7.) šikmý pruh (pás, dvouřadový)
- 8.) kosmý
- 9.) krokev
- 10.) špice
- 11.) lomené břevno
- 12.) klín
- 13.) ?

NB. Spojením těchto základních tvarů možno snad sestrojiti všechny druhy píchaného ornamentu, na př. /kresbička sestavy vypíchaných ornamentů/ atd.

Myslím, že na tab. I–III jsem vyčerpал všechny tvary často se objevující, ostatní bude třeba asi zvlášť popsat – tab. IV bude třeba asi doplniti, názvy č. 6–12 jsem vybral z heraldiky.

Odevzdávám názvosloví ku další cirkulaci, tento svůj dodatek odesílám P. T. p. K. Čermákovi s prosbou aby své výtky neb dodatky připojil laskavě k návrhu a vše zaslal do cirkulace dle stanoveného pořadu P. T. pp. členům komise, kteří již dříve názvosloví byly doplnili (pp. Maška, Palliardi, Leminger). Ony pak P. T. pány prosím rovněž o jejich dobrozdání a zaslání dodatku dále.

Bude-li některý z mých návrhů přijat, jsem ochoten sestrojiti podklad pro názvosloví neolithické a případně z doby přechodní některá pododdělení zpracovati.

V nejhlubší úctě oddaný Jos. A. Jíra

V Podbabě dne 24/12 1907

²⁴ 6 a 7 přepsána na 7 a 8, 6 chybí.

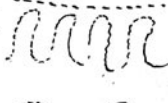

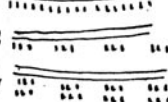

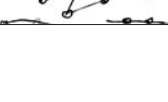

Příloha 3

Rukopisný oběžník terminologické komise z roku 1898, rozeslaný K. Čermákem 1899 a vyplňovaný do roku 1908

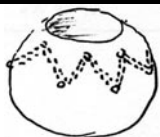

Tabulky jsou upraveny podle originálního podkladu z Městského muzea a galerie v Čáslavi (fond K. Čermák, i. č. 166) a doplněny z opisu oběžníku (resp. konceptu vlastního příspěvku) J. A. Jíry (Muzeum hl. m. Prahy, oddělení archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, sv. 86).

U originálu (i opisu) je linkami odděleno vodorovně vždy jen záhlaví, svisle pak sloupce jednotlivých autorů, další vodorovné dělení v originálu není. Pořadí sloupců není zcela přesně dodrženo, zejména sloupec „Přijato“ (pro tisk tučně zvýrazněno) je zařazen vždy jako poslední. Nejvíce je upravena tabulka Spínadla (z dvou archů méně uspořádaných než ostatní). Číslování položek obvykle odpovídá číslům předmětů na vyobrazeních v Čermákově práci „Vývoj nejobyčejnějších nástrojů“ (Čermák 1891), z níž Čermák tyto obrázky vystihl a do oběžníku lepil. Proto jsou tyto ilustrace stejným způsobem použity i zde.

Zkratky zde použité jsou v originálu uvedeny v plném znění: M. = Maška, Š. = Šnajdr, Havelková = Vlasta Havelková. Slova v originále podtržená jsou zde psána kurzivou. Uvozovky jsou v originále někdy užívány i jako souhlas s předchozím sloupcem; v těchto případech jsou zde nahrazeny textem z předchozího sloupce, aby nedošlo k záměně s užitím tohoto znaménka v jeho skutečném smyslu.

Ornament	Lemngos	Jíra	Přijato
22			22) ornament velmi jednoduchý (viz kř. č. 9.)
23		23) dle	23) dle
24			24) přehání Křivice na puz. postkocce. (Vlastní ornament bude třeba od příjmu k příjmu postkocce) - zde jako Čermák
25			25) ... přehání ornament (podobě), vlastní ornament - jako Čermák
26		pás tečkový kolem křivice, pod ní tečovaná čára laločnatá „laločnice“	26) přehání jednoduchá, otulka (naproti symetrii @)
27		dvojitá laločnice tečovaná	27) přehání pás otulový, žluta auelny
28		dvojitá laločnice tečované jednotlivě se prozrazující	28) dle, v podobě laločnick S o kresl. geometrickými (paralelními)
29			29) jako Čermák
30		dvůřka řada stříšek šikmo cercharůby pod ní řada řada třích stříšek	30) dle Čermáka (Křivice) - Křivice, postkocce
31			31) Křivice Křivice „ornamentální“
32			32-34) jako Palliardi
33			
34			
35			35) malpění proužky a otulky postk. ule post. laločnick
36			36) malpění proužky a otulky postk. ule post. laločnick
37			37) malpění proužky a otulky postk. ule post. laločnick

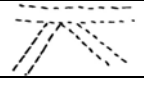

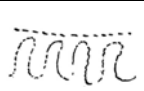
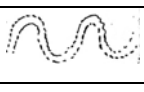

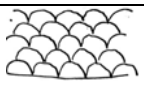
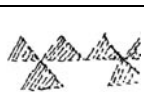

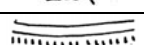

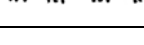

Obr. 10. Ukázka terminologického dotazníku rozeslaného K. Čermákem

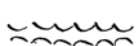

NÁDOBY								
Předmět	Včela	Palliardi	Hellich	Leminger	Jíra	M	Přijato	
1		baňka kulovitá	baňka kulovitá	-	nádoba kulovitá bez hrdla	kulovitá s ornamentem ...	-	baňka kulovitá
2		baňka s chytáky	baňka s chytáky	?	baňka s chytáky	hruškovitá, píchaná s úšky neb pupky	?	baňka s chytáky
3		pohár se šňůrovitou ozdobou	pohár se šňůrovitou ozdobou	-	-	šňůrový pohár	-	pohár se šňůrovitou ozdobou
4		únětický koflík	únětický koflík	-	-	únětický koflík /jeho vlastní exemplář jen: Včela/	?	únětický koflík
5		únětický hrníček	baňatý hrníček s vysokým hrdlem	baňatý hrníček s vysokým hrdlem	-	viz též 9	-	baňatý hrníček s vysokým hrdlem
6		amfora visutá	amfora s kulatým dnem	amfora s kulatým dnem	-	amfora durynská	-	amfora s kulatým dnem
7		osudí široké (vysoké atd.)	...	mísa, hrnek nízký s nálevkovitým hrdlem	-	-	-	hrnek nízký s nálevkovitým hrdlem
8		popelnice polabská	popelnice dvojkuzelovitá	-	popelnice s hrdlem kuželovitě zúženým a spodkem mísovitým, bez úšek	-	-	popelnice dvojkuzelovitá
9		nádoba džbánkovitá		nádoby džbánkovité s konickým hrdlem	popelnice s hrdlem kuželovitě zúženým a spodkem baňatým, se dvěma úškama (džbánovitá nikoliv)	-	-	popelnice s hrdlem kuželovitým
10		koflík polabský	koflík	-	čашka s velkým uchem	-	-	koflík
11		okřín	okřín	-		-	-	okřín
12		hrnec přistavěný	?	osudí s hrdlem – popis	-	NB. Viz můj dodatek */	?	hrnec s hrdlem

*/ V Jírově opise jeho další NB: Nedostatečný výběr bez ladu a skladu, namátkou vyobrazeno, nejsou ani vyobrazeny všechny doby.

ORNAMENTY (I.)									
Ornament	Včela, Čermák	Palliardi	Hellich	Leminger	Jíra	M	Havelková	Přijato	
1		osudí hradištné s pásmy	hrnec rázu hradištného s pásmy	hrnec hradištný s pásmy	soustava rýh rovnoběžně kolem běžících	Hellich /ve svém opise opravil Čermáka na „hrnec hradištný“/	-	-	hrnec hradištný s pásmy
2		vlnice (potrojná)	vlnice potrojná	vlnice potrojná	-	vlnice xnásobná	-	cesta vlnitá čili hádek	vlnice potrojná
3		šikmé čerchání	šikmé čerchání	"	pás čerchaný šikmo	pás šikmých otisků trojzubého hřebene	-	-	šikmé čerchané
4		čerchání v úhlu	čerchání v úhlu	"	pás dvojitý s protivným čercháním šikmým	pás šikmých a kosmých otisků trojzubého hřebene	-	rozma- rinka	čerchání v úhlu
5		vlčí zub	klikatá čára (vlčí zub přeloženo z němčiny „Wolfszahn“)	pásmo neb pruh vroubkovaný, zubatý neb pilovitý	zubatice, siksak; klikatice pravidelná	vlčí zuby (též v heraldice užíváno), klíny neb klínový ornament – zubatice	-	vlčí zubky	vlčí zuby
6		šikmé čárkování	šikmé čárkování	šikmé čárkování	pás šikmo čárkování	šikmé čárkování, též vseky, sekání šikmé	-	-	šikmé čárkování
7		routa	?	?	pás dvojitý s protivným čárkováním šikmým	routa, nebo pás šikmých a kosmých vseků	?	rozma- rinka	routa
8		polabské krokve	(polabské) krokve	krokve	pásek, nad nímž vystupují krokve podvojně, potrojně	krokve na pásu	-	zubky	krokve
9		trojúhelníky v úhlech s důlky	trojúhelníky s důlky v úhlech	trojúhelníky s důlky v úhlech	rýha kolem běžící, z ní visí čára siksaková s úhly v důlcích	Palliardi, na čáře pověšené heraldicky „klíny“ s důly v úhlech	-	-	trojúhel- níky s důlky v úhlech
10		závitek	-	závitek	pás zavinutcový	hlemýžďový ornament	-	točinky, zátočky	hlemýž- ďový pás
11		meandr	ozdoba na „kladívka“	meandr	-	meandr	-	sekaná cesta	meandr
12		oval	oval	oval	elipsa	-	-	-	oval
13		věnc ovalový	věnc ovalový	věnc ovalový	věnc elipsový	-	-	-	věnc ovalový
14		hvězdice s tečkou	hvězdice s tečkou	hvězdice s tečkou	-	hvězdice s tečkou	-	hvězdi- čky	hvězdice s tečkou
15		mřežování (vyleštěné aj.)	mřežování	mřežování	-	mřežování	-	mřežo- vání	mřežování
16		piškotový oval; d'ubky	oval uprostřed stažený	oval uprostřed stažený	-	-	-	-	oval uprostřed stlačený
17		věnc piškotový	věnc uprostřed stažený	věnc uprostřed stažený	-	-	-	-	týž u věnci
18		ornament šňůrový a/ pravý b/ nápodobný	ornament šňůrový	o. šňůrový	-	ornament šňůrový a/ pravý b/ nápodobný	*	-	ornament šňůrový a/ pravý b/ nápodobný
19		pásy tištěné	pásy tištěné	pásy tištěné	pás posetý čarkami	nejasný nákras, snad pás vytečkovaný, tečkami vyplněný	-	-	pásy tištěné
20		pásy tištěné	pásy tištěné	pásy tištěné	" kosočtverečně prolamovaný	dtto s hladkými kosočtverci	?	kostky	takověž s kosočtverci
21		potrojně důlky svísně spojené	důlky svísně spojené	svíslé pruhy s důlky	-	0	**	-	důlky svísně spojené

Maška: * provázkový ** svíslé; jeho sloupec pokračuje i v Ornamentech II., ale vpisek jen u č. 36: „p. stlačené“.

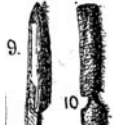
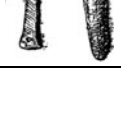

ORNAMENTY (II.)									
Ornament	Včela, Čermák	Palliardi	Hellich	Leminger	Jíra	Šnajdr	Havelková	Přijato	
22		podvojně krokve s důlky		pruh zubatý, klikatý etc. s důlky	-	ornament není úplný (viz též č. 9) */	-	ornament ryhy a důlky	podvojně krokve s důlky
23		podvojně krokve tečkované	podvojně krokve tečkované	"	-	dto */	-	-	podvojně krokve tečkované
24		potrojně krokve k chytákům a/ s rozštěpky	potrojně krokve k chytákům a/ rozštěpky	?	-	píchané**/ krokve na pupku postavené. (Vnitřní ornament bude třeba od případu ku případu podrobněji popsat – zde jako Čermák)	-	-	potrojně krokve k chytákům a/ s rozštěpky
25		b/ se střídavkami	???	?	-	lomené břevno píchané, vnitřní ornam. jako Čermák	-	-	b/ se střídavkami
26		choboty tečkované	choboty tečkované	vlnice s choboty neb laloky	pás tečkovaný kolem běžící, pod ní tečkovaná čára laločnatá „laločnice“	píchaná jednoduchá voluta (naproti zavinuté	-	hadek	choboty tečkované
27		dvojitě choboty tečkované	dvojitě choboty tečkované	"	dvojitá laločnice tečkovaná	píchaný pás volutový jednoduchý	-	vlnice	dvojitě choboty tečkované
28		choboty projímané	projímané choboty tečkované	"	dvojitě laloky tečkované jednotlivě se projímající	dto, v podobě ležících S s konci zaklesnutými (zavěšenými)	-	-	choboty projímané
29		šupinatka též dvojitá	šupinatka též dvojitá	-	-	jako Čermák		šupinatý ornament	šupinatka též dvojitá
30		tečkované křížky trojdílné	tečkované se nehodí, tečkované jsou as 23. 24. Tyto ozdoby sestávají ale z vypíchaných rýh. Když	trojúhelníky šikmě rýhované neb čárkované seskupené v podobě křížku!	hustá řada stříšek šikmo čerchaných pod ní řídká řada týchž stříšek	šikmo z prava na levo tečkované trojúhelníky (kosmo, pokosem)		vlíčí zuby (krokvičky)	tečkované křížky trojdílné
31		tečkovaný křížek čtyrdílný	rýha taková tečkovaná zároveň!	-	-	tečkovaný křížek „románský“		křížek	„čtyrdílné“
32		krůpěje pod ovrubou	řady teček, důlků a pod.	jako Palliardi	-	jako Palliardi			řady teček
33		krůpěje potrojně pod ovrubou	jsou-li vtlačené; řady čóček,		-	"			podvojně řady teček
34		k. p. dvojitě	jsou-li vypouklé		-	"			potrojně řady teček
35		pásky důlkové	pásky důlkované	p. důlkované	-	nalepená proužka s otisky prstů, neb jako Palliardi			pásky důlkované

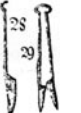
36		pásky smačkované	pásky smačkané	p. smač- kované	-	páska smačkováná	nalepená proužka důlkov. (starší)		p. stlačené pásky smačko- vané
37		-	důlky čar- ami (rovný- mi, klikatý- mi, oblouč- natými) spo- jené (srovnej č. 22.)	-	-	/v konceptu „? snad části voluty s důlky?“ – pak škrtnuto/	nalepená proužka hřebová (bylan- ská)		

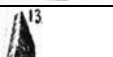
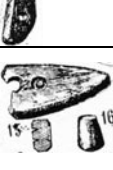

*/ „Tento ornament, stojí-li na něčem (jako u č. 24 na pupku) sluje heraldicky krokev, jinak (jak na př. u č. 25) lomené břevno.“ Ve vlastním konceptu i náčrtky: \wedge zdvojené = krokev, \wedge = špice, pás zdvojených \wedge = lomené břevno, \vee = klín, $\vee\vee\vee$ /klikatka/ = klíny.

**/ Ve svém opisu (konceptu) má Jíra všude psáno vypíchaný, -á, -é, „vy“ potom škrtnuto.

UCHA							
Předmět	Čermák	Palliardi	Hellich	Leminger	/Jíra/	Přijato	
1		ucho zubaté	ucho rohaté	ucho rohaté	-	pupek rohatý kolmo vrtaný	ucho zubaté
2		ucho měsíčkované	ucho měsíčkované	ucho měsíčkované	ucho s podpalečním sedlem (hlubokým, mělkým)	jako Palliardi	ucho měsíčkované
3		ucho cívkované	ucho rourovité		ucho cívkované	ucho cívkované (neb vrtané) /v konceptu: neb tunelové/	ucho cívkované
4		růžek	růžek	růžek	růžek	růžek	růžek
5		pupík	pupík	pupík	pupík	pupík	pupík
6		-	-	-	-	ucho rohaté	ucho rohaté

NOŽE (I. kamenné a kostěné)							
Předmět	Jíra	Leminger	Hellich	Palliardi	Maška	Kl. Čermák	Přijato
1-3		nožik odštiepek (počet hran jest nahodilý a nemá významu)	jako Palliardi	jako Čermák	-	kamenný nožik, 2. 3. čtyrboký	kamenný nožik čtyrboký
5-6					-	kamenný nožik 6. trojboký	k. n. trojboký
7		Ø	-		-	-	kamenný hrot
4		-	-	vyloučit!	vyloučit, není ho	-	kamenný nůž přibroušený
9-10		vyloučit, v Čechách dosud nenalezeno	kostěný nástroj noži podobný nebo kostěné škrabadlo	jako Čermák	-	nože kostěné s rukojetí	nože kostěné s rukojetí
11		vyloučit, měděný nůž z jezerní osady u Lublaně				nůž kostěný s řapíkem	/vypuštěn/

NOŽE (II. bronzové)								
Předmět	Havelková	Jíra	Leminger	Hellich	Palliardi	M	Kl. Čermák	Přijato
16 - 17		bronzové břitvy	Švédsko; u nás dosud snad nenalezeny	-	-	-	- bronzové břitvy	bronzové břitvy
14		srp bronzový	"	-	-	jako Čermák	- bronzový nůž s vysedlým hřbetem	bronzový nůž vysedlého hřbetu
18 - 20		-	jako Čermák probitým	19 s vysedlým hřbetem a břitem mírně vypouklým	-	-	- 19 s v. h. a s řapíkem	" a s řapíkem
21		-	-	-	-	-	- bronzový nůž se hřbetem prohnutým a řapem probitým	bronzový nůž hřbetu prohnutého
15		-	... s rukojetí zakončenou závěsným kruhem	bezpochyby srp (u nože nesměl by rozšířený hřbet sáhati až do ostří)	-	-	- bronz. nůž s rukojetí, hřbetem obloučitým a rovným ostřím	bronzový nůž hřbetu obloučitého s rukojetí
13		-	není česká	-	sekáček poloměsíčkovitý s kroužkem na řapíku	sekáček měsíčkovitý s kroužkem na řapíku	- lunulla, sekáčkovitá s kroužkem na konci řapíku	sekáček poloměsíčkovitý s kroužkem na řapíku
12		břítva	jako Čermák	spíše snad ozdoba postroje koňského?	-	měsíček dvojbřitý s kroužkem na konci řapíku	- lunulla dvojbřitá s kroužkem v řapíku	lunulla dvojbřitá s kroužkem na řapíku
22		-	-	dýka se širokou čepelí nebo tesák	-	jako Čermák	- nůž s koncem zahnutým a výsadci u řapíku	nůž konce zahnutého a s výsadci při řapíku
23		-	žabka	sekáček s břitem značně vypouklým	-	-	- nůž prohnutý	nůž prohnutý
24 - 27		24-26 břítva 27 nůž	24, 26 ... s rukojetí zakončenou závěsným kruhem	-	-	-	- nůž s rovným hřbetem a sbíhajícím ostřím	24 nůž rovného hřbetu se sbíhajícím ostřím
31, 33		-	31 nůž s řapíkem „ a násobně probitým řapíkem	dýka	-	-	- nůž hrotitý	nůže hrotité
32		-	32b žabka, ostatní vyloučit	-	-	-	- žabky (z bible Velislavovy)	žabky (z bible Velislavovy)
34		břítva	-	-	sekáč	sekáč	- sekáč	sekáč
35		nůž	-	-	tesák	tesák	- tesák	tesák
28 - 29		29 nůžky staro-dávného tvaru	-	nůžky ovčácké	-	jako Čermák	- železné nůžky s pérem	nůžky ovčácké

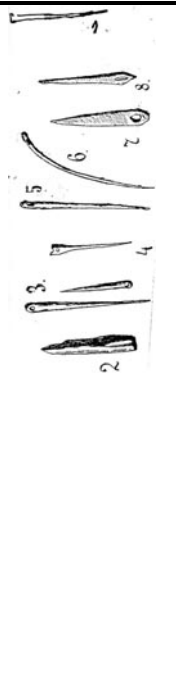

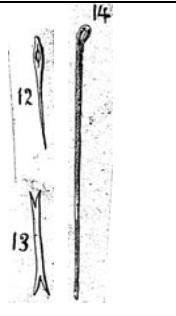

SEKERY (I. kamenné)						
Předmět	Jíra	Hellich	Palliardi	Maška	Čermák	Přijato
1-2 	vyloučit, sporné, je-li to vůbec nástroj (Francie)	-	1, 4 sekery přítloukané 2 vyloučit	přítloukané	sekery hrofité, přítlučené	kamenné sekery přítloukané
4 	Ø (Dánsko)	-		přítloukaná	sekera přítlučená	přítloukaná k. s. s týlem úzkým
7-8 	7 dláto 8 vyloučit (Irsko)	-	7 sekera s týlem úzkým	s týlem	7 sekera s čepcem úzkým	7 obroušená sekera s týlem úzkým 8 k. s. v dřevo zasazená
5 	vyloučit	-	5 sekera v paroh zasazená	v parohu	sekerka v kroužku zasazená	k. s. v paroh zasazená
6, 17, 21 	6 dto 17 parohové kladivo, není dokázáno, že v Čechách sloužilo za hlavici k sekeře	-	6 Ø 17 ?	-	6 hlavice parohová se sekerkou 17 provrtaná parohová hlavice k sekeře	provrtaná parohová hlavice k sekeře
18 	18b dláto	-	18 sekera trojhranná s obloučnatým ostřím 18b sekera čtverhranná s obloučnatým ostřím	s obloučným ostřím mlat	sekerka zaokrouhlá	k. s. trojhranná s obloučným ostřím k. s. čtverhranná " "
12, 19 	kam. sekery	-	12 mlat trojhranný	-	sekera – mlat deltoidová	mlat trojhranný
22 	Čermák	-	mlat kosočtverečný	-	sekera kosočtverečná	s. kosočtverečná
14 	dto	-	" dlouhý	-	dlouhá "	sekera kosočtverečná
11 	kam. sekery (s jednou stěnou rovnou)	-	??	?	rádlo	rádlo */
13 		-	-	-	-	rádlo jednostranné
15, 16 	Maška	nedovrtek čipek	15 nedovrtek 16 čipek	? návrt, návrt čipek, vývrtek je díra	15 vrtání 16 vývrtek	nedovrtek čipek
9, 10 	9 Palliardi 10 Čermák	-	9 mlat s vrubem 10 sekera klínovitá	-	9 sekera s vrubem 10 sekerka klínovitá	mlat s vrubem
20 	Palliardi	-	topor kolem díry zhrublý	-	topor kol vrtání zhrublý	topor kolem díry zhrublý
3 	vyloučit	dvojsekera	sekera ?? může být i motyka anebo jiný nástroj ku kopání, tedy vyloučiti!	sekeru z parohu jeleního (sobiho?) neznám	sekera parohová	dvojsekera
22, 23 	-	-	sekera na obou koncích ostrá	vysedlým	22 s. amazonská 23 topor s vypuštěným vrtáním	-
b. č. 	Palliardi	sekeromlat - popis přidat	sekeromlat popis musí se vždy přidat	zakulaceného neb obloučitého	sekeromlat zaokrouhlého ostří, zhrublého vrtání a půlkulovitého čepce	sekeromlat (a popis)

Leminger také sloupec, ale nevyplněný; Maška jen opravy k Čermákoví.

*/ Poznámka L. Šnajdra: Jsem rozhodně proti užívání slova „rádlo“ – nejstarší nářadí orné bylo jistě „socha“ tj. špičatý kůl, předtím užívali motyk /náčrtek kopytovitého klínu přivázaného k pravouhle zahnuté větvi a jiného zasazeného týlem do dřevěné násady/.

SEKERY (II. bronzové)								
Předmět	Šnajdr	Jíra	Hellich	Palliardi	Maška	Čermák	Přijato	
24, 25		místo kelt a palstav navrhuji užívatí vždy názvu „sekyra“, n. p. sekyra plochá „ s ohnutými okraji „ se schůdkem a/ rovným b/ špičatým „ s laloky „ s tulejí (bronz)	Palliardi	sekera klínová	plochá sekera měděná	sekera klínová	klín měděný	plochá sekera měděná
37, 39		„ s očepcem „ dvojbřitá a/ prostá b/ křížová sekyromlat a/ prostý b/ s bodcem sekyra otkovitá (botkovitá) „ s úšky	dto	celt	celt (<i>od celtēs</i>)	-	kelt s úškem	celt
38			Čermák	jako Palliardi	sekyrka s laloky	-	palstáv s laloky a úškem	palstav či sekyrka s laloky a úškem
33			Palliardi	těž tak!	sekyrka s polokruhovitým ostřím	-	palstáv uherský	palstav s polokruhovitým ostřím
36			Čermák	-	sekyrka atd. jako Čermák	-	palstáv s laloky a probitý	palstav s laloky a probitý
35			-	-	-	-	p. s laloky	-
34			-	-	-	-	palstáv s botkami	palstáv s laloky
31, 32			Ø (Hallst.)	-	-	-	upevnění palstávu v rozštěp	upevnění palstávu v rozštěpu
			40 -	-	křížový celt anebo křížová sek. železná	-	křížový kelt	celt křížový
			41 Ø	jako Palliardi	žel. sekyrka s rozštípnutou tulejkou	-	kelt hallstattský	sekyrka s rozštípenou tulejkou
			42 žel. celt s 4hr. tulejí	těž	železná sekyrka s čtyřhrannou tulejkou	-		železná sekyrka s čtyřhrannou tulejkou
	43 dto s tulejí sevřenou (svinutou?)	-	-	-	kelt s botkou boční	celt s botkou boční		
	44 botka	-	?	-	" vnitřní	celt s oblou tulejkou		
	45, 46 sekera	-	?	-	sekera	sekera		
	47 Ø	-	?	-	dvojsekera	dvojsekera		
	48 Ø	-	?	-	kladivo se zhrublým středem	kladivo se zhrublým středem		
	49 Ø Francie	-	obl. celt	-	obloučitý kelt	obloučitý celt		
	50 -	-	?	-	sekera v čepci 2krát zhrublá	sekera v čepci zhrublá		
	51-53 Čermák	-	51 sekera vrchu rovného 52 s. vrchu vysokého 53 s. vrchu i spodu vysedlého	břit = ostří	51 sekera vrchu rovného 52 s. vrchu vysedlého 53 táž s bodcem vzadu	51 sekera vrchu rovného 52 " " vysedlého 53 sekera vrchu i spodu vysedlého		
	54 -	-	táž s bodcem vzadu		"	táž s bodcem vzadu		
	55 -	-	s. široká	loukotnická = loukotnice	s. řeznická s. ř. se spodem vypuklým	s. řeznická		
	56 -	-				loukotnice		

Leminger také sloupec, ale nevyplněný

JEHLY									
Předmět	Havelková	Jíra	Leminger	Hellich	Palliardi	Maška	Čermák	Přijato	
	1 šídlo	šídlo	-	jako Palliardi	osten	-	osten	osten	
	2 -	-	šídlo (vždyť nemá úška)		je to spíše šídlo! za jehlu to nepovažuji	-	jehla kamenná	šídlo kamenné	
	3 jehla na sešívání koží	jehla	-		-	-	" kostěná s okrouhlým úškem	jehla	
	4 jehla s ouškem	vyloučit	šídlo */		ojedinelý případ. Vyloučit !	-	jehla s ulomeným uchem	šídlo	
	5 jako Maška	jako Maška	-		podlouhlým	podlouhlým	j. kostěná/kov. s úškem dlouhým	jehla s ouškem	
	6 jehla k sešívání	jako Maška (při 5)	-	-	podlouhlým	-	j. k. ohnutá s úškem dlouhým	" " podlouhlým	
	7,8 nástroje k ručním pracím, snad k vázání sítí	7 Ø vzácná – Palliardi Znojmo	-	-	-	-	kostěná j. se zhrubým uchem	" kostěná se zhrubým uchem	
		8	bronzová – dále jako Včela	-	8 ?	j. s úškem přihroceným	deltoidová	j. k. kosočtverečná	" " s přihroceným "
	9 -		-	-	-	-	-	-	
	18 jehla	jako Palliardi	-	-	bronzová jehla s přihroceným uchem	-	jehla strádonická	-	
	11 -	-	-	-	-	-	-	bronzová jehla s uchem "	
	12 jehla	„ Včela	-	-	jehla s tupým uchem	?	jehla s tupým uchem	jehla s tupým uchem	
	13 nástroj snad k pracování sítí (sít'kování)?	" "	-	jehla na sít'kování	?	-	sít'ovací jehlice	nástroj k sít'kování	
	14 „ „	" " **/ 	jehlice šněrovací	-	žengle	-	žengle	žengle	
**)									

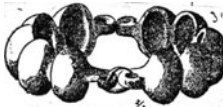
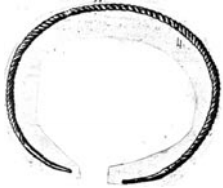

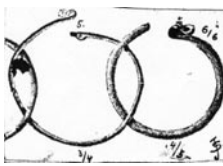
*/ (jehla nesměla by tak náhle býti rozšířena, mimo to dírký na konci rozšířeném nasvědčují tomu, že tu byla rukojeť).

**/ Stačí stanoviti přesná pojmenování tvarů kovových. Staré jehly a šídla z kosti, výjma snad 3 a b a neuvedený zde tvar jehlice berličkovité / náčrtek/, jsou tvarů přerostaných, odpovídajících materiálu, z něhož jsou vyrobeny (t. j. paroh neb kosť hladká bez kloubu – s kloubem) a náladě výrobce, proto bude třeba každou popsatí zvlášť. Pouze snad v „době římské“ a násl. vyrábějí se tvary dle „mody“, opakují se v nálezích a proto by se mohl stanoviti přesný název, t. n. př.

JEHLICE								
Předmět	Havelková	Jíra	Leminger	Hellich	Palliardi	Maška	Včela Čásl.	Přijato
	1 jehlice oblá	jehlice kyjovitá	hlavice prostá	jako Čermák	jako Čermák	-	jehlice bez hlavice	jehlice oblá
	2 jehlice ze záložkou s tyčinkou	jako Maška	„ hustě zavinutá			se svinutou hlavici	„ zavinutá	„ zavinutá
	3 jehlice s makovičkou	Ø	-			-	„ s hlavici paličkou dvojitou	„ s palicí dvojitou
	4 jehlice s hlavičkou semeni lnu podobnou	jako Čermák	„ kulovitá s krčkem delším			-	j. s paličkou	„ s paličkou
	5 -		„ kulovitá s krčkem krátkým			-		„
	6 -		„ kulovitá bez krčku			-		„
	7 -	„ Palliardi	„ jednoduše svinutá	jehlice – úško zahnuté	jehlice nahoře v úško svinutá	-	jehlice svrchu zahnutá	jehlice nahoře v úško zahnutá
	8 -	„ Čermák	-	-	špendlík	-	špendlík	-
	9 jehlice s ploškou hlavičkou	jehlice únětická, b/ s krčkem rýhovaným (zdobeným > hladkému	„ ploská s úškem nasazeným	jehlice únětická	jehlice s úškem na paličce	-	jehlice únětická	jehlice únětická
	10 "	jako Palliardi – a krčovitou hlavici	„ ploská s krčkem vroubkovaným	j. s nadmutým rýhov. krčkem	j. se zhrublým rýhovaným krčkem	-	j. se zhrublým krčkem	„ plochá s krčkem
	11 nástroj k ruční práci?	jako Čermák	„ prstenovitá	-	jako Čermák	-	jehlice s hlavici kroužkovou	„s hlavici kroužkovou
	12 j. kuželovitá	Ø (Švýcary)	„ vřetenovitá	-		-	j. s hlavici kuželkovitou	j. kuželovitá
	14 -	kyperská	-	-		-	jehlice cyperská	j. kyperská
	15 -	s hlavici v tulejku svinutou	jehlice pletací, šněrovací	-	?	-	jehlice pletací	jehlice pletací
	16 sepínátko s točinkami	vzácná, každý jednotlivý nález důkladněji popsati		-	jako Čermák	-	křížová jehlice zavěšená ve spínadle dvojzavitcovém	křížová jehlice dvojité ve spínadle dvojzavitcovitém

SPÍNADLA								
	Včela Čásl.	Palliardi	Hellich	Leminger	Jíra	Havelková	Přijato	
1		fibule = spínadlo	spona	spona	fibule jednoduchá = spona, f. složitá = spínadlo (jako č.4)	spona	* /	
2		spínadlo peščíerské	spona prostá	spona prostá	Palliardi	Palliardi	spona prostá	
3		sp. obloučité, též dvouobloučité	spona obloučítá "	-	Ø	Ø	spinka	spona obloučítá
4		dvouzávitcová sponka s pérem spojovacím – záv. sponka s ploškou zdobnou	dvouzávitcová spona s pérem spojovacím – záv. spona se štítkem	-	-	brejlovitá ... atd.	zapínátko bronzové bez jehlice, sloužilo asi k zadržení kůže v podobě pláště, jako mají Slováci /náčrtek/ s koženým řemenkem sepnuté kabanice, ženy přes hlavu navlékají	dvouzávitcová spona perem spojená
18		sp. strádonické	?	-	-		-	-
19		spínadlo duchcovské	spona s patkou přehnutou s obloučkem spojenou	-	-	Palliardi	-	spona s patkou přehnutou s obloučkem spojenou
20			spona s patkou k obloučku zahnutou	-	-	„ , patka při konci v kuličku rozšířená	-	spona s patkou k obloučku přihnou
21		spínadlo gotské	spona gotská	-	-	zatím „merovejská“	-	spona gotská
22		-	spona loďkovitá	-	spona se štítem vypouklým (na vyobrazení není spona ta v poloze přirozené)	je-li oblouk dutý, jako Palliardi	-	spona loďkovitá
23		-	prostá spona dvojzávitová	-	-	Palliardi	-	spona prostá dvouzávitcová
		brož	Ø	-	-	-	-	-

* / okrajově poznamenáno: Maška – spínadlo.
Leminger má také sloupec, ale nevyplněný, jen u č. 1.

NÁRAMKY								
Předmět	Havelková	Jíra	Leminger	Hellich	Palliardi	Maška	Včela Čásl.	Přijato
	1 náramek	obruč, dále jako Leminger	obroučka ... násob stočená	ob. stočená			obruč stočená	obruč stočená
	2 náramek zavinutý svinutý	spirála o x závitěch	" s konci volně odlehými	obr. spirálová	obruč spirálová		obruč rukávcová	obruč spirálová
	3 náramek bronzový nápodobení perlí	proč „náramek“, dosud bylo nalezeno vždy na noze; kruh(?) s dutými puklicemi dvojdílný (popis zakončení - „zámků“) - bylo by záhodno vyobraziti více „českých“ tvarů	náramek puklemi zdobený, dvojdílný	náramek puklicovitý dvojdílný	náramek puklicovitý (s puklemi) dvoudílný	nebylo by lépe užití slova „škoráпка“ místo německé „Buckel“ ? (Šnajdr)	náramek ? puklicovitý s 10i puklemi dvoudílný	náramek puklicovitý
	4 kruh krční v podobě stočené šňůry	jako Čermák	-	-	hřivna šroubovitá		hřivna šroubovitá	hřivna šroubovitá
	5a náušnice háčkovitá slovanská	Sovitá záušnice, též obuší (dle Velislavovy bible)	jako Hellich	kroužek s esovit. zakonč.	na místě záušnice „kroužek“	zakončení	záušnice esovitého konce	kroužek s esovitým zakončením
	5b kruhy háčkovitě zahnuté, ozdoba rámě a nohou?	Sovitý oblouk s druhým koncem probitým, neb s a. nasedlým, b. zavěšeným úškem při druhém konci /náčrtky/	kruh (takové se snad zavěšovaly na jehlicích do vlasů vstrčených)	-	pokud mi známo, nevyskytly se dosud na ruce, tedy: „kruh“	jsou také záušnice (průměru až 60 mm)	obruč s koncem esovitým obruč s koncem esovitým a probitým	obruč s esovitým koncem

LITERATURA

- Almgren, B. – Böhner, K. 1998:* Oscar Almgren – zum hundertjährigen Jubiläum seines Buches. In: Kunow, J. (ed.), 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 Kleinmachnow, Ld. Brandenburg. Wünsdorf, 19–25.
- Almgren, O. 1897:* Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Fibeln. Stockholm.
- Angeli, W. 1976:* Zum Kulturbegriff in der Urgeschichtswissenschaft In: Festschrift für Richard Pittioni zum siebenzigsten Geburtstag, 1. (Beiheft zur *Archaeologia Austriaca* 13). Wien, 3–6.
- Anonym 1898:* Sjezd českých archaeologů a spolků musejních na Horách Kutných, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 6, 1898, 110–136 (též sep., Praha 1898).
- Anonym 1899:* Sjezd českých archaeologů a musejních spolků dne 27. a 28. srpna 1898 ve Vlašském dvoře na Horách Kutných, *Český lid* 8, 78.
- Anonym (= Prokop, K.) 1908:* Sjezd na ochranu památek v Praze 1908, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 16, 33–34.
- Anonym (= Prokop, K.) 1913:* Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, *Obzor praehistorický* 4, 39–40.
- Ash, M. G. – Surman, J. eds. 2012:* The nationalization of scientific knowledge in the Habsburg empire, 1848–1918. Basingstoke.
- Becker, K. von 1878:* Die sogenannten Celte oder Streitmeissel, *Archiv für Anthropologie* 10, 139–141.
- Belcredi, L. 1889:* Terminologie, třídění a kód středověkých kovových předmětů, *Archaeologia historica* 14, 437–472.
- Binder, H. – Křivohlavá, B. – Velek, L. eds. 2003:* Position of national languages in the education, educational systém and science of the Habsburg Monarchy 1867–1918. Praha.
- Bouzek, J. – Moucha, V. 1965:* Základní tvarosloví bronzové (měděné) industrie, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 7, 2–11.
- Buchvaldek, M. (-r-) 1964a:* K naší archeologické terminologii, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 6, 6.
- Buchvaldek, M. (-r-) 1964b:* Některé základní pojmy, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 6, 22.
- Buchvaldek, M. 1964c:* Základní tvarosloví eneolitické kamenné industrie, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 6, 25–26.
- Buchvaldek, M. 1964d:* Základní tvarosloví nádob, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 6, 28–31, 33–34.
- Bujna, J. et al. 1990:* Terminológia archeologickej hmotnej kultúry na Slovensku I. Šperk a súčasti odevu. Nitra.
- Bujna, J. 1996:* Terminológia archeologickej hmotnej kultúry na Slovensku 3. Personal ornaments and cloth fittings. Nitra.
- Clermont, N. – Smith, P. E. L. 1990:* Prehistoric, prehistory, prehistorian ... who invented the terms? *Antiquity* 64, No. 242, 97–102.
- Čermák, K. 1891:* Vývoj nejobyčejnějších nástrojů. I. Nůž. II. Jehla a Jehlice. III. Šídlo. IV. Sekera. V. Dláto. Čáslav.
- Čermák, K. 1910:* O názvosloví v české předhistorii. In: Jeníček, V. V. (red.), Sjezd na ochranu památek pořádaný v Praze. Československé letopisy musejní 2, samostatná část, 9–11.
- Červinka, I. L. red. 1907:* Zpráva o I. sjezdu Moravského archeologického Klubu v Litovli dne 14. a 15. července 1907, *Pravěk* 3, 137–177. (Též sep. Brno 1908.)
- Daniel, G. 1975:* A hundred and fifty years of archaeology. London.
- Eisner, J. 1957:* K naší organizaci, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 1, 17–18.
- Eisner, J. 1958:* Naše diskuse, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 2, 1–3.
- Emler, J. (J. E.) 1908:* Sjezd na ochranu památek, *Český časopis historický* 14, 475–477.
- Frerichs, K. 1981:* Begriffsbildung und Begriffsanwendung in der Vor- und Frühgeschichtsforschung. Frankfurt/M.
- Filip, J. 1948:* Pravěk Československo. Praha.
- Fridrich, J. 1970:* Typologie středního paleolitu, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 12, 57–86.
- Gummel, H. 1938:* Forschungsgeschichte in Deutschland. Berlin.
- Hachmann, R. 1987:* Einleitung. In: Hachmann, R. (ed.), Studien zum Kulturbegriff in der Vor- und Frühgeschichtsforschung. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 48. Bonn.
- Hartl, J. 1983:* Prvá desítka pracovných setkání muzejních archeologů ČSR, *Muzejní a vlastivědná práce* 21/Časopis Společnosti přátel starožitností 91, 42–45.
- Hartl, J. 1988:* Výrobní nástroje a jejich úloha ve vývoji společnosti eneolitu v Čechách, *Sborník Národního muzea A-Historie*, 42, 133–267.
- Hoika, J. 1998:* Archäologie, Vorgeschichte, Urgeschichte, Frühgeschichte, Geschichte. Ein Beitrag zu Begriffsgeschichte und Zeitgeist, *Archäologische Informationen* 21, 51–86.

- Chippindale, C. 1988: The invention of words for the idea of „prehistory“, *Proceedings of the Prehistoric Society* 54, 303–314.
- Jacob-Friesen K.-H. 1951: Vorgeschichte oder Urgeschichte? In: Kersten, K. (ed.), *Festschrift für Gustav Schwantes*. Neumünster, 1–3.
- Jeníček, V. V. red. 1910: Sjezd na ochranu památek pořádaný v Praze. *Československé letopisy musejní* 2, samostatná část, 144 str.
- Kalousek, F. 1958: Jsou u nás podmínky pro vytvoření jednotné archeologické terminologie?, *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 2, 5–6.
- Klemm, G. 1843–52: *Allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit*. Leipzig.
- Klíma, B. 1956: Statistická metoda. Návrh české terminologie mladopaleolitických kamenných nástrojů, *Památky archeologické* 47, 193–210.
- Kunneman, W. 1995: Jastorf – Geschichte und Inhalt eines archäologischen Kulturbegriffs, *Die Kunde N. F.* 46, 61–122.
- Much, M. 1894: Kelt oder Celt oder keines von beiden? Eine Anregung zur Schaffung einer einheitlichen Nomenklatur in der Urgeschichte, *MAGW* 24, 84–89.
- Naue, J. 1894: Kelt oder Celt oder keine von beiden? *Prähistorische Blätter* 6, 49.
- Neustupný, E. 1958: Návrh na vytvoření jednotné archeologické terminologie (Příspěvek k diskusi), *Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV* 2, 3–5.
- Olshausen, O. 1885: Die Nomenclatur der Bronzcelte, *Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft* 1885, 364–368.
- Ožďáni, O. 1992: Terminológia archeologickej hmotnej kultúry na Slovensku 2. Militária – Konský postroj – Voz. Nitra.
- Palló, G. 2012: Scientific nationalism: A historical approach to nature in late nineteenth-century Hungary. In: Ash, M. G. – Surman, J. (eds.), *The nationalization of scientific knowledge in the Habsburg empire, 1848–1918*. Basingstoke, 102–112.
- Poštolková, B. – Roudný, M. – Tejnor, A. 1983: *O české terminologii*. Praha.
- Presl, J. S. 1821: Navrzení soustavy živočichů dle tříd, řádů a rodů, a spolu pokus o zčeštění potřebných v živočišstvu názvů, *Krok 1. II.*, 67–91.
- Prokop, K. (-p-) 1909: Praehistorická archaeologie. Z praehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 17, 33–35.
- Rowley-Conwy, P. 2006: The concept of prehistory and the invention of the terms „Prehistoric“ and „Prehistorian“: the Scandinavian origin, 1833–1850, *European Journal of Archaeology* 9, 103–130.
- Rollett, H. 1876: Urgeschichtliche Controversen, *MAGW* 6, 296–300.
- Sklenář, K. 1989: Terminologický slovník – neodkladný úkol archeologů v muzeích, *Muzejní a vlastivědná práce* 27 / *Časopis Společnosti přátel starožitností* 97, 80–89.
- Sklenář, K. 1998a: Pětadvacet seminářů české a moravské muzejní archeologie. *Muzejní a vlastivědná práce* 36 / *Časopis Společnosti přátel starožitností* 106, 161–167.
- Sklenář, K. 1998b: *Archeologický slovník 3. Keramika a sklo*. Praha.
- Sklenář, K. 1999: Kommentar zu: Hoika, Jürgen, *Archäologie, Vorgeschichte, Urgeschichte, Frühgeschichte, Geschichte, Archäologische Informationen* 22/2, 32–36.
- Sklenář, K. 2000: *Archeologický slovník 4. Kostěné artefakty*. Praha.
- Sklenář, K. 2001: *Slovník nejstarší české archeologické terminologie do roku 1870*, *Zprávy České archeologické společnosti – Suppl.* 46. Praha.
- Sklenář, K. 2012: Hradiště jako předmět studia v počátcích české archeologie, *Archeologie ve středních Čechách* 16, 497–611.
- Sklenář, K. 2013: Z historie archeologických sjezdů (K stému výročí archeologického sjezdu v Praze 1912). *Zprávy České archeologické společnosti – Suppl.* 88. Praha.
- Sklenář, K. ed. 2014: *Knihy zápisů Společnosti československých prehistoriků. Část I. 1919–1945*. *Zprávy ČAS – Suppl.* 94. Praha.
- Sklenář, K. a kol. 1992: *Archeologický slovník 2. Kovové artefakty 1*. Praha.
- Sklenář, K. – Hartl, J. 1989: *Archeologický slovník 1. Kamenné artefakty*. Praha.
- Slavětínský, 1848: Naše názvosloví vědecké, *Včela* (15), 1848, 402.
- Surman, J. 2012: Science and its publics: Internationality and national languages in Central Europe. In: Ash, M. G. – Surman, J. (eds.), *The nationalization of scientific knowledge in the Habsburg empire, 1848–1918*. Basingstoke, 30–56.
- Šafařík, P. J. red. 1853: *Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy*. Praha.
- Šimek, E. 1948: K prehistorickému názvosloví, *Z dávných věků* 1, 182–184.

- Tischler, O. 1881: Ueber die Formen der Gewandnadeln (Fibeln) nach ihrer historischen Bedeutung, Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Bayerns 4, 47–82.*
- Tylor, E. B. 1871: Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom. London.*
- Vašek, A. 1908: III. sjezd na ochranu památek v Praze. Sjezd českých archaeologů a spolků musejních 26.–28. září 1908, Pravěk 4, 240–244.*
- Vašek, A. 1909: Třetí sjezd na ochranu památek v Praze 1908, Časopis Vlasteneckého mus. spolku v Olomouci 26, 27–32.*
- Vencl, S. 1960: Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě, Sborník Národního muzea A-Historie, 14, 1–91.*
- Vencl, S. 1964a: Zásady zobrazování štípané industrie. – Základní tvarosloví paleolitické štípané industrie. – Hlavní termíny pro popis štípané industrie, Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV 6, 6–11.*
- Vencl, S. 1964b: Základní tvarosloví neolitické kamenné industrie I., Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV 6, 17–18, 23–24.*
- Virchow, R. 1870: Über Gesichtsurnen, Zeitschrift für Ethnologie 2, 73–86.*
- Virchow, R. 1894: Kelt oder Celt oder keines von beiden? Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1894, 351–354.*
- Vocel, J. E. 1845a: Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde. Prag.*
- Vocel, J. E. 1845b: O starožitnostech českých a o potřebě chrániti je před zkázou. Praha.*
- Vojtíšek, V. red. 1915: Druhý sjezd na ochranu památek v Praze 1913. (IV. sjezd českých archaeologů a spolků musejních). Praha.*
- Welinder, S. 1991: The word „förhistorisk“, „prehistoric“ in Swedish, Antiquity 65/247, 295–296.*
- Westropp, H. M. 1872: Pre-historic phases; or Introductory essays on the pre-historic archaeology. London.*
- Wibel, F. 1865: Die Cultur der Bronze-Zeit Nord- und Mitteleuropas. Kiel.*
- Wilson, D. 1851: The archaeology and prehistoric annals of Scotland. Edinburgh. (2. vyd.: Prehistoric annals of Scotland. London 1863.)*
- Worsaae, J. J. A. 1844: Dänemarks Vorzeit durch Alterthümer und Grabhügel beleuchtet. Kopenhagen.*
- Worsaae, J. J. A. 1849: The primeval antiquities of Denmark. Translated, and applied to the illustration of similar remains in England, /.../. London–Oxford.*

Aus der Entwicklungsgeschichte der tschechischen archäologischen Terminologie

Die systematischen Arbeiten an der neuzeitlichen tschechischen wissenschaftlichen Terminologie begannen schon seit den 20. Jahren des 19. Jh., konzentrierten sich allerdings vor allem auf die Naturwissenschaften, während die sozialen Fächer und besonders die damaligen Randbereiche wie Archäologie beiseite geblieben sind. Die Archäologie wurde nicht einmal in die Arbeit der amtlichen terminologischen Kommissionen von den Jahren 1849 und 1851 einbezogen, die sich auf die in den Schulen unterrichteten Fächer orientierten. Die Archäologie wurde der eigenen Entwicklung überlassen, derer Grundlagen (wie übrigens des ganzen Wissenschaftsbereichs der Archäologie in der modernen Auffassung) insbesondere die Wirkung von Johann Erasmus Wocel legte – die gedruckten Arbeiten seit dem Jahre 1843 oder die Universitätsvorlesungen seit dem Jahre 1850. In dieser Zeitperiode, als seit dem J. 1852 bzw. 1854 auch eine tschechisch geschriebene archäologische Zeitschrift erschien, wurde auch der erste terminologische Fonds der tschechischen Archäologie geschaffen. Dabei benutzte man die traditionellen, aus der üblichen Sprache übertragenen Begriffe, die aus den anderen Fächern (z. B. der klassischen Archäologie) übernommenen Begriffe und auch die Neubildungen (detailliert wurde dieser Fonds von *Sklenář 2001* beschrieben). Es war allerdings eine spontane und unorganisierte Entwicklung, ähnlich wie auch anderswo in der europäischen Archäologie von damals, wo erst J. J. A. Worsaae im Jahre 1849 auf die Notwendigkeit der Einführung einer feststehenden archäologischen Terminologie aufmerksam machte.

Die Anfänge der Bemühungen um einen systematischen Zugang beobachten wir erst seit der Zeit einer zeitweiligen Verschiebung der mitteleuropäischen Archäologie – genauer gesagt der Vorgeschichte, um die es sich in der Periode des Positivismus fast ausschließlich handelte (es wurde dazu allerdings auch das frühe Mittelalter gerechnet) – in den Bereich der breit aufgefassten Anthropologie und der daraus sich ergebenden Neigung zum Vorbild der Naturwissenschaften mit ihrer Exaktheit, also etwa seit dem Jahr 1870. Es betraf schon die Bezeichnung des Faches selbst, wo das Wort „starožitnosti“ (das tschechische Äquivalent von „Altertumskunde“) seit den 20. Jahren des 19. Jh. durch den Begriff „archeologie“ („Archäologie“, bzw. „archeolog“ – „Archäologe“), seit dem Anfang der 50. Jahre (bis zu den 20. Jahren des 20. Jh.) mit dem lateinischen -ae geschrieben, ersetzt wurde. Die Sprachpuristen und die Nationalisten haben mehrfach versucht, diesen Begriff

durch ein tschechisches Wort zu ersetzen, allerdings erfolglos. Dagegen das Wort „Prähistorie“ ist ins Tschechische erst nach dem Jahre 1870 durchgedrungen, wenn auch das Adjektivum „vorhistorisch“ früher bekannt war.

Die Begriffe vom höheren Bedeutungsniveau haben sich auch weiterhin mehr oder weniger willkürlich und unsystematisch formiert, während sich das etwaige Interesse um die Terminologie auf das Gebiet der beweglichen archäologischen Denkmäler konzentrierte. Dort wurde nämlich die Notwendigkeit der Vereinheitlichung der Begriffe als Termine schon sehr bald empfunden. Angesichts des überwiegend dilettantischen Charakters des Faches gelangte man aber auch nicht hier zu den systematischen Unternehmungen (übrigens genauso wie im deutschen Sprachbereich); normativ wirkten höchstens die Arbeiten der einflussreichen Individualitäten, wie des Redakteurs der Prager Zeitschrift *Památky archeologické* um 1880 Josef Smolík. Schon damals war bemerkbar, dass das Interesse für die Terminologie von den Archäologen-Museumsbeamten ausgeht, den die einheitlichen Grundsätze für die Beschreibung der Sammlungsgegenstände fehlten.

Zur Szene dieses Bestrebens sind die Tagungen der Archäologen und der Museumsvereine geworden. Die erste große Aktion zur Vereinheitlichung der archäologischen Terminologie, durch den regionalen Archäologen und Museologen Kliment Čermák (s. Beilage 3) angeregt und geleitet, hat sich seit der zweiten Versammlung tschechischer archäologischer und Museumsvereine im Kutná Hora/Kuttenberg 1898 mehrere Jahre geschleppt, ohne dass sie zu einem verbindlichen Ergebnis kam, obwohl in der „Kommission für die einheitliche Terminologie in der tschechischen praehistorischen Archaeologie“ und nach der Versammlung 1908 sogar in sechs Kommissionen für die einzelnen Abschnitte der Vorgeschichte eine Reihe der bedeutenden Archäologen damaliger Zeit beteiligt war. Nach dem Prager Kongress 1913 sind die Arbeiten eingestellt worden in der Überzeugung, dass in den inzwischen herausgegebenen grundlegenden Publikationen über die Archäologie Böhmens (J. L. Píč 1899–1909, K. Buchtela – L. Niederle 1910) die tschechische Terminologie ausreichend verankert ist.

Zum Problem kehrte also erst die folgende Generation während der nazistischen Okkupation der tschechischen Länder in den Jahren 1939–1945 zurück. Die Kriegsjahre haben schrittweise zur starken Einschränkung der Möglichkeiten der tschechischen archäologischen Arbeit geführt; damals ergriff den Gedanken der Terminologie als einer erlaubten Form die Gesellschaft der tschechischen Prähistoriker in der Hoffnung, dass die Ergebnisse nach der Befreiung im erneuerten Staat nutzbar sein werden, auf seinen (während der Okkupation geschlossenen) Hochschulen. Im Frühjahr 1940 wurde die terminologische Kommission gewählt, unter der Leitung von Prof. Jan Eisner und mit den Referenten für die einzelnen Zeitabschnitte seit der Vorzeit bis zum frühen Mittelalter; sie sollte u. a. mit Hilfe von Stipendien die Adepten der Archäologie, den die Okkupation das Studium unmöglich machte, und die arbeitslosen Angehörigen der tschechischen Intelligenz beschäftigen. Als eine Grundlage der Arbeit sollten die klassischen Schriften vom Anfang des Jahrhunderts und für den systematischen Zugang Eberts deutsches Reallexikon der Vorgeschichte dienen. Die Kommission hat sich nach und nach erweitert und abgeändert, aber infolge des erstarkenden Okkupationsdrucks auf die tschechische Gesellschaft (u. a. der Einstellung der Stipendien) sind im J. 1942 die Arbeiten ganz steckengeblieben.

Die Aufgabe hat dann aus eigener Initiative Doz. Jan Filip übernommen, der nach der Schließung der tschechischen Hochschulen seiner Tätigkeit enthoben wurde, mit dem Gedanken der Kodifizierung der modernen tschechischen archäologischen Terminologie und mit dem Vorhaben, die Grundlagen für das Hochschulstudium der Archäologie auf den erneuerten Universitäten nach der Befreiung vorzubereiten. Seine Arbeit begründete er auf der Schaffung eines terminologischen Atlases der gezeichneten Tafeln mit den Typen der Artefakte in der chronologischen, bzw. typologischen Folge ihrer einzelnen Formen, zu den immer ein Termin beigeordnet wurde – also ähnlich wie einst bei Čermák. Der Atlas ist allerdings bis zu Ende des Krieges nicht fertig geworden und zu seiner geplanten Druckausgabe ist es nicht gekommen. Die fertiggestellten Tafeln hat dann Filip seinem Hochschullehrbuch „*Pravěké Československo*“ („Vorgeschichtliche Tschechoslowakei“, Filip 1948) hinzugefügt. Seit dem Anfang der 60. Jahre sind neue Synthesen erschienen, aber schon ohne ein ausdrückliches Interesse für die Chronologie.

Es war nicht die einzige Linie: der Mährische Archäologische Klub in Brünn hat sogleich im Jahre 1945 seine terminologische Kommission aus den Vorkriegsjahren erneuert, aber jetzt wie auch damals hat es sich um einen mehr oder weniger formalen Schritt ohne greifbare Ergebnisse gehandelt – schon vor dem Krieg, aber auch jetzt hat sich leider mit der Konstituierung der Kommission die Aktivität ihrer Mitglieder ausgeschöpft. In Prag hat inzwischen die Gesellschaft (jetzt wieder der tschechoslowakischen) Prähistoriker ihre Zeitschrift *Obzor prehistorický* erneuert und beschloss diese mit einer „terminologischen Rubrik“ zu versehen, die an die Tätigkeit der terminologischen Kommission anknüpfen würde; die Rubrik ist aber in der Zeitschrift nicht erschienen.

Der ehemalige Vorsitzende der Kommission Prof. Jan Eisner erneuerte diesen Gedanken bei der unfreiwilligen Transformation der alten Gesellschaft in eine neue, politisch besser kontrollierte Tschechoslowakische archäologische Gesellschaft bei der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften im J. 1956, wo Eisner als erster Vorsitzende gewählt wurde. Nach seinem Aufruf in den Berichten (*Zprávy*) dieser Gesellschaft (1957) ist ein Jahr später Evžen Neustupný (*Neustupný* 1958) mit dem eigenen Vorschlag der Vorbereitung der einheitlichen archäologischen Terminologie aufgetreten, wobei er mit dem Aufschwung der Forschungstätigkeit und dem Bedarf der fachlichen und musealen Bearbeitung einer Menge der neuen Funde argumentierte, wo es zu einer nutzlosen Zersplitterung der Terminologie kommen könnte. Die Schwäche des vorgeschlagenen Programms bestand aber in der Notwendigkeit die allgemeine Benutzung dieser Termine durch eine amtliche Verordnung

einzuführen, was selbst in den totalitären Verhältnissen des kommunistischen Staates nicht einfach war. Eine Voraussetzung einer freiwilligen Vereinbarung aller Archäologen war noch weniger real. Diese Möglichkeiten wurden leider nicht beglaubigt, weil selbst die von Neustupný vorgeschlagenen Kommissionen sich nicht gebildet haben, der Vorschlag begegnete hinsichtlich der ähnlichen vorherigen Versuche einer Interesselosigkeit oder Skepsis und nicht einmal der Autor hat ihn weiter durchgesetzt.

In einer weniger ambiziösen Form hat die Gesellschaft versucht, diesen Gedanken im Jahre 1964 zu erneuern, als sie die Mitgliedskategorie der korrespondierenden Mitarbeiter errichtete und begann (vor allem für die nicht professionellen Mitarbeiter der Museen), unter der Leitung des Sekretärs der Gesellschaft Miroslav Buchvaldek, einfache Tafeln der typischen Funde mit den Terminen zu veröffentlichen. Wegen des Mangels der Autoren und der Interesselosigkeit der Berufsrarchäologen ist der Einfall nach 1965 unbemerkt verschwunden.

Die letzte Welle des terminologischen Interesses hat sich von den vorherigen dadurch unterschieden, dass sie zu einem konkreten Ergebnis geführt wurde, freilich als eine Bestätigung dessen, was die Interessenten für ein solches Unternehmen schon im 19. Jh. vorausgesehen haben: je weniger Teilnehmer, desto größere Hoffnung auf die Verwirklichung. Die Anfänge waren mit der Einführung der Computer-Evidenz in die Museen und mit dem neu entstandenen Bedarf der festen und eindeutigen Terminologie verknüpft, den die Fachwörterbücher supplieren sollten. In dieser Lage hat der Autor als Mitglied der Fachkommission der musealen Archäologen am Zentralen museologischen Kabinett vorgeschlagen, dass sich die Kommission dieser Aufgabe annimmt und dabei möglichst viele Archäologen aus den Museen nach ihrer Spezialeinrichtung einschaltet. Diesem Projekt wurde das Jahresseminar der musealen Archäologen der tschechischen Republik in Strakonice im Juni 1982 gewidmet, wo nach dem Vorschlag des Autors sechs Arbeitsgruppen – Kommissionen für verschiedene Zeitschnitte gebildet wurden. Wegen der notwendigen Teilnahme eines breiten Plenums hat sich das erfolgreiche Muster wiederholt und selbst wenn es sich jetzt um ein offiziell unterstütztes Unternehmen handelte, das Ergebnis hat die vorherigen Versuche wiederholt. Nur eine Kommission hat ihre Aufgabe erfüllt, zum Glück diejenige für das Paläolithikum – Mesolithikum, sodass man zur Herausgabe des ersten Ergebnisses unter dem Namen „Archäologisches Wörterbuch I“ für die Steinindustrie gelangen konnte, allerdings mit einer mehrjährigen Verspätung, bis sich der Herausgabe das Nationalmuseum angenommen hat und die Sache zu Ende führte (Sklenář – Hartl 1989). Schon der neolithische – äneolithische Teil stellte hier die Arbeit einer Person dar und wenn die Herausgabe fortgesetzt werden sollte, musste diese Linie eingehalten werden: so (mit den eingeschränkten Konsultationen der fertigen Texte) sind im Nationalmuseum die weiteren Bände für die Metallerzeugnisse (Sklenář a kol. 1992), die Keramik und Glas (Sklenář 1998) und Knochenartefakte (Sklenář 2000) erschienen.

Diese Arbeiten sind eher um die Kodifizierung der bisherigen Gewohnheiten durch die Auswahl und Systemisierung der am meisten benutzten Termine bemüht, es liegt ihnen keine Vorschrift zugrunde und so dienen sie eher als ein Behelf zur Orientierung und der freiwilligen Einhaltung. Sie begegneten einem beträchtlichen Interesse (die Bände sind heutzutage vergriffen), aber der fachliche Nachhall (einschließlich des kritischen) war winzig. Es hat sich wiederum gezeigt, dass unter den Fachleuten eigentlich kein Interesse für eine verbindliche Kodifizierung besteht, was sich leider weiterhin in der Diskompabilität der Terminologie der papierernen und elektronischen Evidenzen der musealen Sammlungen bemerkbar macht. Der gegenwärtige terminologische Fonds ist eine unsystematische Gesamtheit, die sich historisch bildete und fortwährend durch die Kummulation der persönlichen und Gruppenterminologien weiter wächst, ohne die Auswertung und Selektion vom Standpunkt der Konsistenz eines terminologischen Systems. Die vorherige Übersicht ist also eine Geschichte der vergeblichen Bemühungen um eine Errungenschaft, die in der heutigen Archäologie vielleicht niemand entbehrt.

(Deutsch von Lubomír Košnar)

Abb. 1. *Jens Jakob Asmussen Worsaae (1821–1885)*

Abb. 2. *Jan Erazim Vocel (Johann Erasmus Wocel, 1802–1871), eine Porträtzeichnung aus den 40. Jahren des 19. Jh.*

Abb. 3. *Die erste von vier Tafeln der Vocel's Broschüre Über böhmische Alterthümer (1845)*

Abb. 4. *Rudolf Virchow (1821–1902), die leitende Persönlichkeit der deutschen anthropologisch-positivistischen Archäologie (Foto 1889)*

Abb. 5. *Kliment Čermák (1852–1917), Obmann des Vereins „Včela Čáslavská“ und Verwalter dessen Regionalmuseums*

Abb. 6. *Jaroslav Böhm (1901–1962), Direktor des Staatlichen archäologischen Instituts in Prag, in den 30. Jahren des 20. Jahrhunderts*

Abb. 7. *Jan Filip (1900–1981), Professor der Vor- und Frühgeschichte an der Prager Karlsuniversität*

Abb. 8. *Jan Eisner (1885–1967), Professor der slawischen Archäologie an der Prager Karlsuniversität, der erste Vorsitzende der Tschechoslowakischen archäologischen Gesellschaft*

Abb. 9. *Evžen Neustupný (* 1933), der nachmalige Direktor des Archäologischen Instituts der AW in Prag und Professor der Westböhmisches Universität in Pilsen (Foto um 1960)*

Abb. 10. *Eine Seite aus dem von K. Čermák ausgeschiedten terminologischen Fragebogen*